

NÚM. 18

1-7-23

nós.

CASTELÃO

NÓS.

BOLETIN MENSUAL DA CULTURA GAL-
LEGA, ÓRGÃO DA SOCIEDADE "NÓS."

Direitor,
Vicente Risco

Direitor artístico,
Alfonso R. Castelao

Segretario da Redacción,
Xulio Gallego

Xerente,
Arturo Nogueira

Redactor Xefe,
Xavier Prado (Lameiro)

Sub-Xerente,
Alfonso V. Monxardín

Redactores:
Ramon Cabanillas, Anton Lousada Diéguez, Ramón Otero Pedrayo,
Florentino L. Cuvillas, Luis González Sillado.

Colaboradores:

Teixeira de Pascoaes, Johan V. Viqueira, Philéas Lebesgue, Antón Villar Ponte, Wenceslao Fernández Flórez, Xaime Quintanilla, Antón Noriega Varela, Gonzalo L. Abente, Manoel Banet Fontenla, Lois Peña Novo, Eladio Rodríguez González, Marqués de Figueroa, Antón Palacios, Leonardo Coimbra, Amador Villar, Alvaro Cebreiro, Alexandre de Córdova, Xulio A. Cuevillas, Victoria do Taibo, Xulio Prieto, Farruco Lamas Euxenio Montes, Fernández Mazas, Souza Aguiar, Cunha Barros, Xan Aznar Ponte, F. Bouza Brey, Lois Huici, Ramón Villar Ponte, Handicap, Roberto Blanco Torres, Primitivo R. Sanjurjo, Xosé Viso (Goal), Francisca Herrera Garrido, Hernani Cidade, Camilo Diaz, Manoel M. Risco, Francisco Luis Bernárdez, etc.

DIRECCION E REDACCION:

Plaza do Ferro, 6

ADEMINISTRACION:

Padre Feixóo, 12

ABONAMENTO

Doce números, na Península 6 ptas.
Na Argentina 6 pesos
En Cuba 3 dolars
Números atrasados 3 ptas, Número sóto 1 pta.

Este boletín non publica mais orixinais que os que fican directamente solicitados pol-a Dirección. — Tampouco se fai solidario das ideas a-elas emitidas, nin sendo das que por non lea trabadas, enténdase que son da Redacción.

SUMARIO

Do meu diario, por CASTELAO.
Noiturno, por E. BLANCO AMOR.
Firma de creta, por XAVIER PRADO LAMEIRO.
Apoloxética do cadaleito, por FRANCISCO LUIS BERNARDEZ.
A Estrela do Apostolo, por VICENTE RISCO.
Noso Señor Sant' Yago, por R. CABANILLAS.
Teixeira de Pascoaes en Madrid, por LUIS CORTÓN DO ARROYO.

O Teólogo alemán Rudolf Steiner, por VICENTE RISCO.
Setc'in arqueolóxica, por ANOEL DEL CASTILLO y FLORENTINO L. CUEVILLAS.
Guerra Junquelro, pol-a REDACCION.
A Galiza, por TEIXEIRA DE PASCOES.
Os homes, os feitos, as verbas, pol-a REDACCION.
As fontes pra Hestorex antiga de Galiza.

SERANTES E COMPAÑIA

FARIÑAS E COLONIÁS

Ponte Mayor y-Ourense

XULIO GARCÍA PÉREZ

MÉDECO CIRUXANO

Goberna toda clase de ósos partidos e desgobernados e fai operacións quirúrxicas

VOTA O "RAYO X."

TELÉFONO 324

¡Patriotas galegos!

PEDIDE O VIÑO TOSTADO

LÓPEZ VALEIRAS

SANATORIO QUIRÚRXICO D' OURENSE

Dirixido por DON MANOEL POL PIÑEIRO

CO' A COPERANZA DOS DOUTORES

Don Francisco José Klonegro :-: Don Manoel Bouzo Fernández

Iste establecemento está situado na carretera da Lonia, e conta con un completo gabinete de RAYOS X.

LÓPEZ E RUIZ

Telegramas e telefonemas

LÓPEZ RUIZ

Codex A. B. C. 5.ª edición

TELÉFONO 198

Avenida de Buenos Aires, 31

(ó lado do Asilo de Ancianos desamparados)

OURENSE

Depósito de madeiras de todas clases pra construción e carpintería en xeneral.

Postes e travesas pra camiños de ferro. Serrería mecánica e fabricación de toda clase de calxería.

MARCAS DA CASA

Tintos:

Riveiro MEDOC

Fino de mesa VIEJO

Clarete PEARES

Blancos:

TOPACIO

Especial para ma-
riscos.

Tostado del Rivero

As persoas de bon gusto e que se precian de patriotas,
prefiren o

CHAMPAN "GALICIA,"

por ser tan bon como o millor
extranxeiro, e ser ESPAÑOL

BOLETIN MENSUAL DE CULTURA GALEGA, ORGÃO
DA SOCIEDADE "NOS,"

Ano IV

Ourense 1 de Sant'Yago de 1923

Núm. 18

DO MEU DIARIO

(REMATE)

Ceguei á Munich a cain n'unha Pensión de artistas. A patrona da Pensión semella unha maza e ten as orellas fora dos cabelos pra que vexan que se lava (poucas patronas poden amosral-as orellas limpas). Na hora do xantar reparei que todos pasmaban de ver un Español que non tiña ollos mouros, que non era pequeno, nin nacho. Axiña de sere presentado tiveron que xurar formalmente que non ollara na miña vida matar un touro e tal aseguranza deixounos co-a peca aberta. No remate do xantar falamos de moitas cousas e dixemos que a espiritualidade d'un pobo refléxase nos deseños do seu papel-moeda. Ollamos papeles d'alguns países e todos atopámol-a enxebre serenidade británica reflexada na sinxeleza do papel inglés. Eu tamén amostrei un billeteño de 25 pesetas que foi dar ás mans d'un pintor xudeu e dispois de darlle tres ou catro voltas devolveu-me chantando-me na cara ista verdade: — *Non se pode deducir nada do seu complicado billete, pois está feito en Inglaterra.*

Os homes de Berlín levarán unha punta de casco guerreiro espetado nos ósos da cabeza; os homes de Munich levan sempre unha pluma de galo.

Antr'a xente que pasa cabo de mín tropezo aeito con caras irmáns e moitas veces pétame un desexo de collel-os pol-o ombreiro, abalalos con forza e berrarlle no ouvido pra que acorden: ¿Porqué non falades galego, hom?

N'unha cervecera acugulada de xente do pobo cantan unhas cantigas longas que rematan en aturuxos firentes. O aturaxo é un *Ayá-já-já* tan noso que me fende o corazón. Y en honor da vella Suavia fechei os ollos y-enviei un litro de cerveza da mellor calidade. *Ayá-já-já!*

Munich é un pouco da cibdade dos meus soños.

N'un xerro da miña habitación pónenme froles dos campos, unhas froliñas que parecen pintadas pol-o Bosch ou por Breughel o vello y-eu lembro as froles ponlentas de xardín e a lembranza pon na miña memoria os encoiros de Rubens.

O traxe aldeán bávaro non é un traxe da clase labrega. O traxe charramanguero que visten os labregos é o mesmo traxe charramanguero que poñen os cidadáns cando non viven na cibdade. Un fidalgo bávaro, mesmamente elegante, pode sere un enteiro aldeán nos camiños ruraes e sabe levar un *frac* cando vai ó teatro. O traxe aldeán é o traxe de poñer nas aldeas; por iso os cans non oubeas os señores. En Baviera non hay ausentismo espiritual.

Dende eiquí sinto dor pol-os nosos *señoritos de aldea* e pol-os cidadáns preocupados do ben parecer, que poñen un traxe vello na aldea, que andan de turistas ingleses nas ruas e que aínda non estrenaron un *frac*. Os cidadáns son sempre alleos na aldea; por iso os cans de

palleiro oubean cando ventan un *señorito* nos camiños ruraes. Os nosos cibdadáns, turistas nos propios eidos, saben moquearse dos paisanos; pero aínda non deprenderon á diñificá-los pra se diñificaren. Dende elquí apalpo a verdade de que sómentes os nosos paisanos teñen o segredo pra criarmos de novo a cultura que perdemos pol-o ausentismo.

En Munich a xente sabe comer con mellor crianza que en Berlín e nas ruas e nos teatros aparecen tipos de aristocracia natural. Xuzgando por impresión eu diría que os prusianos non tiñan aristocracia e foi por iso que inventaron o militarismo pra faguer dos militares unha caste de outa categoría.

Os afiches en Munich teñen as letras menos gordas e grandes que en Berlín. Eu coidaba que a musa do anuncio artístico era o diñeiro. O *porqué* é Hohlwein o mellor cartelista alemán, esmagou as miñas dúbidas en col da honradez artística dos afiches. Hohlwein é un verdadeiro profesor de arte decorativa aplicada ó anuncio. Cada afiche que sai das súas mans e unha creación. Dispois dos miles de afiches que se levan feito pr'anunciar cigarros, o talento de Hohlwein acaba de faguer outro mais: N'un fondo verde escuro destac'a silueta negra d'un elegante e a fio da boca reloce unha tacha acesa de bermello representand'o lume do cigarro. Poucas pinceladas se deron con tanta cantidade de talento.

Eu ríei con Rubens ollando no *Louvre* aquí a mistificación da Hestoria e da Mitoloxia en louba da vida luxada de María de Medicis. Dispois non fitel máis que cadros mortos, fabricados pra enche-los Museus. Cheguei talmente a sentir nas salas de Rubens o mesmo noxo que se sente n'unha cortaduría, diante da carne que se come. Agora, dispois de visitá-la «*Alte Pinakothek*», compre axoenllarme pol-o arrepentimento e confesar que Rubens foi un gran pintor, un pintor que pintaba canto quería. Nos moitos apuntes que se conservan n'iste Museu treme vivente o aquel milagreiro do Arte. Con todo eu non tocá-la nada seu por aquela paisaxe, semmentada con esceas da vida de Nosa Señora, maxinada por Memling, nin por aquí conto popular posto en aución por Breughel o vello.

—¿Quer qué llo pinte de azul?—¡Non!

—¿Quer, logo, que llo pinte de bermello?

—Non, tampouco; eu quería que mo pintes d'unha coor antre azul e bermello—. Velahí un diálogo que sostén un pintor artesán de gusto decidido e un home barnizado de cultura, un burgués. D'unha chea de diálogos así nasceu o *bó gusto*. O *bó gusto* ten coor gris e representa o medo da sinceridade. Compre decir que o *bó gusto*, trunfante en París, non ten migalla de creto en Munich.

Ista xente non s'afai ó trafego de andarse arrincand'os gomos que lle nascen no espírito e cada gomo que botan é ponla segura. Coidan o espírito e délxan-o medrar libremente. A cultura interior dos alemáns, por eixemplo, non ten o romanticismo pechado na ucha dos segredos e foi por iso que xurdeu eiqui unha «mística do corazón» cando en París xurde unha «mística da cabeza». *Espresionismo e Cubismo* valen tanto coma decir *Romanticismo e Clasicismo*.

Confeso que non sei como é o *albre*. Pra comprender téñenme que decir *cerdeira*, *maceira*, *pereira*, etc. Eu ben distingo un piñeiro d'un carballo, unha nogueira d'un eucalito: o *albre* endexamail-o vin. Nos meus esforzos chego a maxinar un pau teso espetado no chan e dispois a miña maxinación pèrdesse nas ponlas do *albre*. Eu, como ter, teño idea do *albre*; mais eu non teño a súa imaxe. O *albre* non é, por certo, unha creación; é sómentes un *tipo-medio*... Pintar albres, pois, é faguer filosofía. Pra tel-a idea do *albre* compre coñecer-as *cerdeiras*, as *maceiras*, as *pereiras*, etc.; mais os que o pintan nin teñen a idea nin teñen a imaxe. Alguns *novos* andan á pintal-os xenéricos e pra iles o *albre* é un pau c'unha bola no curuto. Eu xa nor digo que se imiten as *cerdeiras*, as *maceiras*, as *pereiras*, etc.; eu conformariame c'un tipo novo inventado. Ser intérprete ou creador; mais pra crear unha fauna e unha flora compre coñecer primeiro a obra de Deus, com'a coñecía o Bosch e mail-o Breughel. Pintal-o *albre* é non coñecer a Natureza e co-a iñorancia nada se pode faguer.

Grünwald debía sere pr'os *neo-espiritualistas* o que o Greco debía sere pr'os *neo-idealistas* y-en Alemaña alguns artistas máis teñen postol-os ollos no segundo que no primeiro ¿Non ollades que Grünwald pesa e que o Greco voa? Si é certo que os artistas *novos* andan a buscal-a súa y-alma esquecida o camiño é

Grünwald que non é o Greco. Nos pintores alemáns do remate do XV é onde os artistas renovadores atoparán a y-alma do Gótico e algúns pintores novos de verdadeiro talento (Franz Heckendorf e Willy Jaeckel, por exemplo) andan á copial-o xeito do Greco...

Sepp. Frank en Munich é coma Branchwyn en Paris e Bruycker en Gante; tres augafortistas que enchén as tendas d'estampas modernas. Sepp. Frank impresionoume moito e por il ando de tenda en tenda com'os catadores d'estampas que pintou Daumier. A mellor augaforte de Frank representa un guerreiro antigo con armadura de ferro tocando unha lira feita c'un esqueleto: as cordas da lira son espadas.

Na «Pinakothek» hay grandes mostras de Matias Grünwald e de Miguel Pacher, os dous representantes máis gabados do Gótico, e sementes co que alí teñen abondaría pra renovar un Arte. Canto di Huysmans en *La Bas* de Grünwald é certo e aínda máis. Na súa *Mofa de Cristo* hay unha figura que lle dá o cadro un aspecto arrepiante de brutalidade: é un xudeu que ten o brazo ergueito pra zorregar, sen dor, un tremendo puñetazo na testa de Cristo. Tamén de Gabriel Mälesskircher hay un cadro que feito hoxe daría unha volta ó mundo; é un cadro pintado con catro cores: negro, branco, roxo inglés e ocre. Riba d'un fondo mouro resaltan as tres figuras crucificadas de Cristo e os dous ladróns; a figura do ladrón ruín é a mellor caricatura macabra d'iste personaxe; Lonxinos, á cabalo d'un faquiño, afincalle brutalmente ó Noso Señor a súa lanza, que aínda non s'espetou na caixa do peito, e o corpo magoado e mol de Cristo, fai un arco...

Na «Pinakothek» moitas sorpresas leveil... Alí púxenme a ben con Murillo, máis que pintor relixioso pintor da ledicia de rafiarse cando proe; as suas esceas de rillotes son admirables. Alí ollei o Greco onde debe estar: a beira do Tintoretto e lonxe dos hespañoes. N'iste Museo Murillo e o Greco trúcanse que mete xenio.

En Munich a moderna escultura chea de influencias arcaicas, exipcias e aínda negras, ten sempre unha gran forza expresiva e a idea creadora xustifica o seu tamaño. Elquí poucas veces me peto o desexo de converter as esculturas en pisa-papeles ollándoas c'un anteollo posto do rivés.

Xa fun moitas veces a «Munchener Kunstausstellung 1921», onde s'espoñen 2816 obras. Pasmoume a gran variedade d'escolas e a facilidade como pintan as cousas máis dificultosas. Cando se poñen a imitar literalmente as cousas van máis alá da fotografía e a interpretación da realidade supón tal virtuosismo técnico que cai de seu o batel-as mans e admirar cos ollos arregalados. Os impresionistas son valentes na pincelada e poucas veces recurren ó procedemento de tanteos piollosos. A pintura do fato chamado «Secession» amosa unha gran honradez no esforzo de renovar o arte; cada pintor ten a súa estética e o seu procedemento, e todos unha arela de gloria. Na seición de Arte decorativo trunfan as vidreiras *espressionistas* (elquí *Espressionismus* e *primitivismus*).

Os asuntos relixiosos volven ó cadro e os artistas novos amosan o azo d' unha interpretación relixiosa da vida. A familia (home, muller e neno) é asunto preferido e ten arrecendor de cousa santa. Hay moita *Teosofía* na pintura nova alemana. Willi Schmid, por exemplo, pinta con fosforescencias amarelas, verdes e azures; pinta con luz as sombras e os seus cadros teñen un lixeiro aspecto de *clichés* negativos. As figuras que pintan outros novos da «Secession» non son opacas, son de vidro e teñen luz interior. As figuras pintadas d'iste xeito son espíritos; son, outras veces, as formas das cousas que fican no ambiente cando xa morreron as cousas; son os *dobles*, os *corpos astrales*. Unha *Adoración dos pastores* (obra tamén *secessionista*) non ten ningunha figura opaca; a Virxe, San Xosé y-os pastores mantéñense axoñados no aire e os seus corpos velaiños e transparentes voan com'as globas de xabón: o Neno-Xesús ten a mesma luminosidade do sol e no medio de tanta luz os nosos ollos de terra non poden distinguil-o.

Tamén o comunismo na Alemaña ten un arte propio, moi semellante ó que fan os rapaces malcriados nas paredes encaladas. No arte comunista axexa sempre un can da rabia cos dentes arregañados; mete medo e dá noxo ó mesmo tempo. Na maneira de predical-o internacionalismo non poñen amor, que poñen xenreira; a raza que non ten acougo en ningures vai sementando loitas sanguifentas, pondo no corazón da besta humán as suas xenreiras de raza

maldizoadas. A inocencia do procedemento é o *camouflet* qu'encobre a ponzoña. As xentes que viven fortemente enraizadas na terra si que teñen inocencia deixándose engayolar. Un pintor alemán, todo doido, amostroume hoxe un album do pintor George Grosz, onde co gallo de atacar ó militarismo e ó nazionalismo fai bulra dos «netos de Teuto» e considera ós xermanos coma uns autómatas arreplantados; o album cheira que fede á burdel cativo e non s'aforra o espeutáculo de crímenes sexuais onde aparecen mulleres destripadas, co-as pernas en toros. George Grosz ten a mentalidade ruin d'un ilustrador espontáneo de común de café cantante. Iste artista figura enrolado no «Junge Kunst» y-é, pol-o tanto, unha esperanza...

No «Glaspalast» espoñen os da «Neue-Secession», o fato máis avanzado do arte alemán d'agora. Unha Sala de respecto contén a obra toda do finado Wilhelm Lehmbruck, que traballou en París, Berlín e Zurich; artista xa consagrado pol-os espíritos acugulados de letras. Aínda que cheo de influencias alleas non s'engruñou tanto que o espírito xermano non viva nas suas obras. Lehmbruck traballa na pedra figuras arcaicas refeitas pol-o Greco, corpos ensumidos e cabezas sen oucípucio. Canto semella alongado n'un encoiro de tísico eiquí está alongado de certo; pescozo, brazos e pernas. Os calcañais e as rodillas parecen bochas infladas. Nas facianas traballadas por iste imaxineiro voa unha infimida dozura e na tabua do peito dos encoiros de muller hay sempre as duas boliñas de carne que pintaba Cranach.

Dos pintores da «Neue-Secession» trunfa Max Beckmann, un mozo cos ollos moi arredados e o pelo de rato famento. C'un forte sentido dramático vai pintando as maquinacions que ferven na testa dos cocainómanos. Todo canto fai ten iste xeito: n'un sobrado misérrimo están afórcando un home, esgazando unha muller, guindando un meniño pol-a fenestra, e n'un curruncho aínda sigue tocand'o ledo fonógrafo dos días de festa... Dravringhausen, artista dado ós misterios, pinta figuras velaiñas en paisaxes mouras con fosforescencias. Dravringhausen pintou o Monte das oliveiras e no cadro aparece o seu forte talento. Paul Klec, un dibuxante parello de Kandinsky o xefe do fato *expresionista* do Sul, deseña monicrequez co-a maza na o-

cencia dos nenos. Paul Klec merecía que lle puxesen unha pelexa de carneiro no leito en que durme, por mor de que non apodrezca o colchón... ¡é tan nenño! George Grosz, co-as suas caricaturas emponzoñadas, dá consellos arreplantados. Dos 46 artistas restantes que compoñen a «Neue Secession» val mais non falar.

Agora todos queremos chamarnos artistas pol-a sinxela razón de que somos pouco pintores, pouco escultores, pouco arquitectos... Y-é que a verba *artista* xa vai significando un abuso dos xenéricos. Eiquí tamén andan cacheando a fórmula milagreira de faguer arte coma se o día que desen con ela non fose o derradeiro día do arte... A «volta ó cadro» tan pregoadada pol-a teoría do *Expresionismo* non pasou, aínda, de sere unha boa intención.

Vou ós concertos; mais eu non son intelixente. Hay música que me desacouga, que me trai e que me leva, que me fai cabilar; mais eu son un iñorante. Os músicos da miña preferencia son os rusos; mais ¿quén me dí a min que son os mellores? Un músico ruso apaña un tema popular e logo dalle mil voltas pra faguer d'unha cousa sinxela unha cousa grandiosa; sempre Wagner querendo superar a J. S. Bach. Mais eu coído que cand'o tema non xurdeu do xenio d'un home, and'vo primeiramente choutando no maxin de moitos homes, logo apareceron moitos temas semellantes que as xentes traballaban pouco a pouco, coma quen fai unha Eirexa con pedras arrincadas en moitas canteiras, e cando no remate apareceu o tema definitivo e perfeito, quedou pra sempre na memoria do pobo. O pobo fai un traballo de síntesis, o músico fai un traballo de análise. O traballo do pobo e mai-lo do músico poden representarse gráficamente por dous ángulos opostos pol-o vértice; o vértice, ise punto que non ten dimensión ningunha, representa o tema popular e velahí onde está a esencia do arte, o sintético, o creado. A música pra moita xente non debe sere mais que un arte de creación pura y-eu penso que teñen razón. E contra todo eu quero sempre música rusa...

Os artistas *novos* sempre están á *profundar*, como decía un barbeiro de Rianxo, e algúns fan adrede cousas incomprensibles, co gallo de faguer un arte impopular, «como é a música *di camera*, como son as ciencias». Queren chegar a xenios *profundando*. Pensan que o arte está nos

miolos y-estruchan a cachola como quén estrucha un tubo de pintura.

Compre confesar que Munich donou ó Mundo máis que unha nova tendencia da caricatura, un arte novo, eispresivo e sintético. Pasado xa o ano 50 do derradeiro século, o dibuxo humorístico adquire técnica propia e Munich puxo na man do humorista un novo xeito d'eispresión trascendente. Con todo, iste arte, d'abondo merecedor d'un gran Museu, vive acochado nas coleccións das revistas e xornaes. Eu, que tanto amo a caricatura, non puden ollar máis obras orixinaes que un cadro de A. Hengeler na «Neue Pinakothek» e mais unha colección de dibuxos de A. Roeseler. Na casa do ferreiro culleira de pau... Buch, Oberlander e máis Hengeler no *Fliegenden Blätter* cultivaron o enxebre humorismo da raza; Gulbransson, Heine e Blix fixeron política arrabeada no *Simplicissimus*. Os primeiros deixaron fillos pra seguirla vella tradición da raza, realista e optimista. Os segundos non deixarán herdeiros, por viviren das actualidades. Aquil acedado Gulbransson está vello, xa non ten forza no seu alferrón e vive de *Herr Professor*; con el morrerá o *Simplicissimus* no creto e na sona que ganou no mundo. A caricatura, como arte, foi gloriosa; como arma foi a carabina de Ambrosio mangada n'un pau.

A «Danza macabra» que dibuxou Holbein e que Lützelberger grabou con tanto amor, representa o cumio do gran humorismo medioeval. A «Totentanz» de Holbein con «Des Isenheimer Altars» de Grünewald xustifican d'abondo o esforzo de renovación artística. N'istas obras atópase fortemente diferenciado o espírito xermano e como n'elas vive a eternidade á elas compre voltar. Seguir máis adiante nas loucuras do arte alemán moderno sería morrer.

Dos dous elementos, coor e liña, somentes a liña preocupou ós alemáns. Non ten dúbida que a coor é importante, como é o adxetivo; pero a liña é o sustantivo e val moito máis. Sería noxento fitar un corpo humano sen esqueleto, informe com'a masa na artesa; formando moreas de carne en cada esforzo muscular. Pois ben; a liña ven send'o esqueleto da pintura e por el terá ela unha forma e unha forza. Reparando nos dibuxos dos grandes mestres un intelectual ollará n'elles, mellor que na pintura, a y-alma limpa do artista. A coor cicais non sexa máis

que unha vulgarización da pintura. Os dibuxantes son preteridos inxustamente e a caricatura alemana, frol intelectual, nin tansiquera é mencionada pol-os *espresionistas*... caricaturistas ventureiros. As simplificacións humorísticas, no seu afán de faguer un arte esencialmente eispresivo, chegaron ó convencional, de tal maneira que certas *caricaturas arbitrarias* son abreviaturas soyo comprensibles pra quén estea no segredo. O dibuxo humorístico levado máis adiante chegaría á convertirse en signos, en escritura, en arte parello do noso arte rupestre. Nin que decir ten que a caricatura chegada á tal punto de perfección perdería a técnica necesaria pra seguirse chamando arte e calquera podería xa faguer caricaturas. Os rapaciños artistas que desprecian a técnica e coidan que fan obras definitivas, non son máis que uns caricaturistas merados.

Moito coidadiño con faguer literatura; máis os *cubistas* queren faguer arquitectura, os *orfistas* música y-os *espresionistas* filosofía. E botando ben as contas todo canto se fai de *novo* é froito dos xogos da literatura.

Os artistas alemáns pousaron os ollos no arte de total-as terras e de todol-os tempos, inxertand'os no seu. Derradeiramente, xa esgotadal-as influencias dos artes salvaxes, foron ó arte azteca buscando novas sorpresas decorativas. Abofé que Alemaña non voltará ó seu ser namentras os libros sigan poñendo diante dos ollos xermanos as tentacións de todol-os artes alleos. Os alemáns teñen libros de máis, e velaí.

Contan que Hans von Marées (1837-1887) foi o devanceiro máis direuto dos pintores antinaturalistas. Na *Staatgalerie* puden fitar as suas mellores obras, co prexuício de canto se dí encol do seu arte. Paul Fechter asegura que nas obras de Marées hay: «un camiño pr'os *espresionistas* na realidade transformada dos ouxetos; intentos de *cubismo* na maneira de orgaizal-os cadros.» Eu xuraria que non hay nada do dito. Hans von Marées fixo cadros de gran aparencia artística combinando tres posturas do soyo encoiro que sabía dibuxar; o aquel está en nive-la-os pesos y-en embadurnal-os encoiros con diferentes coores. Un arte probe conseguido con pouco esforzo.

Un equilibrista encólle-nos o corazón cami-

ñando, risoño, pol-a corda tensa, e de súpeto reparamos en dous fios de aceiro que amparan o corpo do equilibrista trampón. Perdeuse o perigo e perdémol-a emoción. Tamén no Arte compre que o artista faga co-a meirande serenidade as cousas máis dificultosas e cando por boa ou por mala fada descubrimos algunha trampa, ficamos decepcionados. Eiquí, á beira dos grandes honrados, medran os grandes tramposos. Y-é que o alemán, en canto dá c'unha boa recetaña non-a perde.

Tan loubado como está Marées está esquecido Arnold Böcklin (1827-1901). O autor da *Illa dos mortos* non está de moda... Tamén Franz von Lenbach (1836-1904) é o pintor pra vellos. O gran retratista tampouco está de moda...

Canto vin nos moitos Museus de Munich, sería longo de decir. E dispois compre que algo garde pra min.

Nas Esposicións individuais e de grupo que poden visitar eiquí, levei unha ben cativa impresión. Algúns días púxenme triste e reneguei da civilización, da cultura, de todo canto pode matar o espírito d'un pobo.

Un xornal de Munich diríxese ás autoridades de Baviera pra faguerlle saber qu'están sobrando extranxeiros que veñen á divertirse. «¡A ver si Munich vai trocarse n'un París, n'un Berlín, n'un Viena!...»

Xa me vou pr'a miña Terra. Alí todo estará por faguer; mais alí non está esgotada ningunha posibilidade. Galiza pode sere o que foi e aínda máis do que ten sido. Todo depende da vontade dos seus fillos.

Alemaña perdeu todo na guerra. Velahí pra que sirveu a confederación dos estados alemáns. A unidade matouna e o internacionalismo envileceuna. O *separatismo* salvaraya.

Castelao.

NOITURNO

DO MEDO E DO ROMANCISMO

Acorre a miña sonata
que prega baixo a lumieira
pol-a rúa,
namentres que, vagaxeira,
por antré nubes de prata
vai a lúa.

Soidá morna da noite,
corazón que arde no vento
bretemoso:
saloucante e doce acento
que non has ter quen t'escoite
¡saudoso..!

Medo das portas fechadas,
medo de todo o que axexa
nos sombrizos,
(...e medo do que latexa
nas nosas almas, inzadas
de cobizos.)

A mar a engulir estrelas:
A lúa crébana os remos
en mil cachos.
Y-a canzón que non sabemos
ven a parolar co-as velas
nos refachos.

Mentras tuas arelas vogan
nas augas craras e ledas
d'un ensono,
¡vela por min, que m'afogan
as cen pantasma inquedas
d'un mal sono!

Na miña nao vagaxeira,
da Noite iréi, no segredo,
en busca túa,
e do meu amor á veira,
adoitarás a ir, sin medo,
pol-os camiños da Lua...

E. Blanco Amor.

Buenos Aires, Xaneiro 1923.

FIRMA DE CRETO

—Pois, señor abade, eu viña
falar hoxe con vostede
porque, non se esquecería
de que antronte confeseime
e, pol-o que vosté dixo,
é perciso devolvere
aquiles cartiños... ¿sabe?...
¿non s'acorda?... os do tío Alberte;
os que lle tirei d'a balsa
n-a feira do vinteseite...
—Si: xa m'acordo.

—Pois, santo,
pra pagar e quedar ceibe,
porque ninguén tén segura
a vida, foi e lembreime
de que vostede cecáls
me podería valere
n'iste caso. Eu, á verdade,
e qu'ind'ó démo me leve,

non dispoño de cadela,
e si voste de quixese
prestarm'ises cartos, iba
restituía con eles,
embarcábame pra Cuba
y-os primeiros que fixese
xiráballos n-un instante
e nada mais.

—Boeno, Pépe:
¿e non che sería o mesmo
embarcar pr'ónde quixeses
y-ó ganalos remitirlos
direutamente ó tío Alberte?..
—¿E si morro n-o camiño
y-a miña y-alma se pérde?..
—Non t'apures: a tua y-alma...
xa nin o démo ch'a quere.

Xavier Prado Lameiro.

VERBAS POEMATICALAS

APOLOXETICA DO
CADALEITO (1)

Pra Rafael Cançinos-Assens.

Alá vai o homildoso cortexo pol-o ca-
miño aldeán. Alá vai o probe cadaleito de
piñeiro lirico, sobor dos frós irmáns, pol-a
xorobada encosta da vereia. Loira neve de
sol abenzoa as agras i-os aterecidos do-
mos dos cumiaes. I-outra neve, branca
i-eufórica, folerpexa órficos anacos de me-
lodias dend-as latexantes espadanas da ei-

rexá petrual. Acolá enriba as lonxeda-
des náufragas do ceo, com-unha fronte
cansa, dibuxan a cavilosa enrruga d-unha
nube. A terra é un arfante peito varil con
sua roiba pelame de centeos. I-a pelerina-
xe labrega percorrendo, paseniño, o vieiro
queiroguento cara a freguesía montañesa;
o psálmico pranto orballado d-inxenuida-
de e de lembranzas; o elexiaco tanguer dos
zocos d-abadoeira nos seixos da congos-

(1) Cadaleito: caixa mortuoria.—(N. do A.)

tra; a frorida morea de panos recedentes a xuventude i-a mazás; i-o sol tísico engurruñado baixo as sabás da brétema; o cadro todo, lembra arumada de lendas a céltiga emoción dos cadros de Cottet, o bretón.

©

Os dous compañeiros degarantes de eternidade ruben arrecochegados, corpo a corpo, as tortas xibas do camiño. Si, os dous bós, os dous vellos, os dous irmáns amigos. O labrego difunto i-o piñeiro morto. D-un tan soio fica un suoro-fato d-osos i-un antigo ronsel de bágoas e de tristuras. Do outro, sementes isas catro taboñas da piadosa caixa. I-unha lenda de cantigas no vento morno da saudade E tristuras, tamén. Compañeiros na morte. Compañeiros na abafante romaxe da dor. Compañeiros na pelingrinada amargurante da mágoa eterna. Alá vai, encol dos ombreiros garimosos, a parexa eisánime: xemela na homildade do pasado, na vaguedade inqueda do porvir, no amor e no sufrir, a arelar febreanta o dondo ben da aboa terra.

©

A súa hestoria é cativa e triste, com-as hestorias d-ises nenos caquécicos que, nas prazas cibdadáns, ollan coa envexa da impotencia o garular dos roibos rueiros de rapaces. Foi un piñeiro serodio que medrou medoñento na mais afastada e irta orella do monte. De cote apouvigado pol-os trebóns bruantes da serra, lazarado de sol e de mágoas, transido de dores, ateigado de doenzas o póbrego piñeirinho iña entrando no adral da vida coma n-un eido alléo. I-o seu corpo esguio foi murchándose pouco a pouco. I-enganado ficou. Dispóis adoitouse ó sofrimento c-unha indiferenza estoica e fatalista. Seica un sanguiniento serán erguéu o espazo as suas máns de frouma e pregón ó Señor unha branca esmola de caridade pro seu fero destino. O bon Deus debéu s-apiadar d-il. Fixoo poeta. Eisi véuse a súa catividade abenzoada pol-o sagro don do lirismo, D-ali pra diante a súa

i-alma de resina descubriu, na súa epifanía amanecendo, novos vieiros lumiosos e virxes carreiros d-emoción. Pol-a taumatúrxica virtude da poesía trocáronse en risos as bágoas, i-os queixumes doridos en cantigas fondas. O uivo scismático do vento foi, entón, zoando na lira das ponlas, tépeda cantata de berce. A xiada noitébrega, namoroso bico de noiva. A choiva miuda, polipétala fror estrelecete a enxoiar as arpadas gallas cheas da súa gracia, com-un arbre de Nadal. A neve, lirico descender de pombas lacteas, co consolo no bico, n-un novo frorir da saga céltica. I-a brétema, espírito do seu pasado, vagorosa e descorida, com-unha i-alma penitente...

A gargallada do serrón espertouno. A morte abaleóuno, adoeceida. I-o piñeirinho serodio axoenllouse un momento pra se guindar despois co corazón chagado de azul i-a fronte suorosa d-armonías.

Do tronco fixeron ise homildoso cada-leito.

©

Pra enterrar os seus dores i-as suas amarguras, Heine desexaba un cadaleito de madeira rexa e dura
coma qu-hai sobor do Rhin
na ponte outa de Maguncia.

Pra empanal-as suas penas abóndalle a ise probe labrego a caixa de piñeiro lirico. Cal a do arbre serodio pudéramos desfollar outra hestoria somellante. Tan dorosa é a caravana das suas horas mortas!

©

Si no día do xuízo defintivo, no val bíblico rentes da campa d-Absalón, no meio da graúda xuntanza, s-erguera a morriña, feita arbre, d-un piñeiro, ti serias, espírito honrado dos cadaleitos aldeáns, posto ali pol-a man de Deus coma símbolo das vidas sinxelas que durmen o sono dos séculos na silenzosa honradeza dos froridos adraes labregos.

Francisco Luís Bernárdez.

A:ESTRELA:DO:APOSTOLO

ocedeu que despoys da morte groriosa do Nosso Sennor Iesu Christos, o seu Santo Apostolo nosso Sennor Sant'Yago, en companna con Joseph d'Arimateia chegaron polo mar aas ribeiras da nossa Terra Galega, para padrical-o Evangeo a nossos avós que eran pagaos. E uinnan guiados por huma estrela que lles aparescera en o Ceo, aló na Terra Sancta, e logo que a viu o Santo Apóstolo aixinna reconneceu ser aquela mesma que aos israelitas marcara o caminno pra sairen do Egipto, e chegaren aa Terra de Promision, e a que logo trouguera aos Santos Reys Magos cara ao Portal de Belen onde nasceu Nosso Sennor Iesu Christos, e logo que o tiuo adevtido, dixo lle a Joseph d'Arimateia: Ai Joseph, veleiquí a Estrela que Deus Nosso Sennor, en a sua infinida sabencia e misericordia foy servido de nos enuiar para que leuemo caminno que ela nos marca; e de certo che digo que assí como esta

Estrela leuou aos fillos do meu tocaio Jacobe cara aa Terra de Promision, eleyta de Deus, que oje chamase Terra Santa, assí tamén agora ha-nos leuar a nós dereytamente a huma noua Terra eleyta de Deus, Terra de Promisión, que como a nossa que

imos deyxa, ha
ser prouada por
moytas penas e
calamidades que
lle ha impoor o
jugo extrangeiro,
prouas com as
que Deus quer
poor en juizo a
Ffée, a Esperan-
ça e o Amor dos
seus fillos, ten-
doos coma tiuo
aos fillos de Isra-

el longos anos en captiuidade; mays como eu quero sosteelos sempre en os seus grevantos, digoche en uerdade que morra eu onde morrer, quero que os meus ósos seian traguidos a descansar para senpre en aquela noua Terra que ha ser a minna leguunda patrea, da que hey levar o nome, porque no endeante os homes mays me han creer galego que israelita, e non hey ser chamado Sant'Yago Zebedeu, senon que Sant'Yago de Galiza será o meu nome.

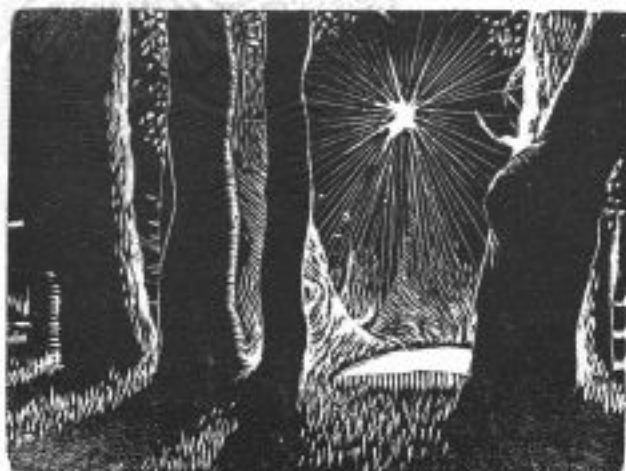
E embarcaron os dous e foron cara o oucidente e deante de eles iba caminnando en o Ceo a Estrela miragreira a que ao andar iba deixando en no Ceo un ronsel de luz que alí ficou para sempre, e de Galiza onde uinna dar recibeu o nome de Galaxia, e tamen o de Caminno de Sant'Yago, porque foy o que il trouxo para uir a Galiza.

E chegaron e convertiron e bautizaron aos Galaycos nossos avós, mays logo tiueron que dar a uolta para Palestina e alí o Santo Apóstolo recebeu croa de marteyro e cando morreu, Joseph d'Arimateia lembrouse das ueruas do Santo Apóstolo que lle dissera cando lles apareceu a Estrela, que o leuasse a repousar a Galiza. Enton apannou os restos de Sant'Yago e il e os discipolos que foron chamados os Varoes Apostolicos, emprenderon nouamente para Galiza, seguindo o ronsel que a Estrela deixara en o Ceo, e chegados que foron meteron o corpo do Santo Apóstolo en huma Arca Marmorea e soterraron a Arca num campo debaixo do Pico Sagro, que foy a pirmeyra sede dos Caualeiros do San Graal, que com il traguía Joseph d'Arimateia. E alí estiuo onrrado de

todos o Corpo do Apostolo e mays tamen a Sancta Copa, namentras que non uinneron os mouros e se fixeron donos do Pico Sacro e de toda a Terra de Galiza, que foy moyta tristura. Que enton os Caualeiros do San Graal tiueron que fugiir con a sua reliquia para o monte Cebreiro e ficou esquecida a sepultura do nosso Sennor Sant'Yago que quissera descansar nesta nossa Terra para ser nela o anunciador perpetuo da sua saluacion e da sua eternidade.

Mays cando os cristiaos reconqueriron o reyno de Galiza e os mouros do Pico Sagro ficaram encantados coos seus tesouros nas entranas do monte, huma noyte uiuse locir a Estrela miragreira do Santo Apostolo en o campo que hai debayxo do Pico Sagro, o que foy uisto polo Bispo de Iria Teodomil, e descubriuse a Arca Marmorea onde estauan os restos de Sant'Yago e enton fixeron a Igreja de Sant'Yago e a uila de Compostela e uinneron a Galiza os cristiaos do mundo inteiro para adouraren ao nosso Santo Patron e Papa Calixto decrarou que tanto ualia que uinneran a Sant'Yago coma que foram a Hierusalem poys si Terra Santa era aquela tamen esta de Galiza é Terra Santa. Mays non se atopou o San Graal, que cando o Arcebispo Gelmires determinnou de buscalo o Santo Apostolo apareceulle e dissolle: Non te canses porque por mays que fagas, non está reseruada para ty esta auentura, e buscarás e non acharás, porque o que atopar o San Graal ten que estar por inteiro ao serviço de Deus e da su Terra de Galiza e non ao serviço de rei ningôn nin imperador nin sennor extranno e somentes aquil o ha consagrar que chaman o Restaurador da Patrea que ha uiir encoberto e ha chamar por todos os fillos desta Terra espallados polo mundo inteiro sonando no Corno de Breogan dendo outo do Faro dos Brigantes. Sosega poys, meu amado seruo e agardemos a que os tempos seian chegados.

E cando o reyno de Galiza foy de todo submetido aa domennacion dos reys de Castela, ao certo tempo, o corpo do Santo Apostolo perdeuse de no-

uo coma cando foy dos mouros e assi estiuo moytos anos. Mays despoys foy atopado por dous fillos omildes do pouo que eran dous artesaos que era a unica clás que ja ficaba engebre, os quales estauan trauallando na Igreja de Compostela, e a iles foy que o Apostolo se quis miragreiramente reuelar o qual foy o anuncio de que iban chegar os tempos. E por isso foy que un dos canteyros que andauan en obra en o abside da Igreja uiu de pronto o resprandor da Estrela miragreira o qual era tanto que o home cegou da sua luz e assi se conneceu que ali estaua o corpo do Santo Apostolo.

E esto quere dizer coma nós deuemos ser boos e omildes e engebres como eran aqueles boos artesaos para uermos tamen a Estrela miragreira, poys a Estrela ha lozir de nouo na prenitude dos tempos para a nossa Terra.

VICENTE RISCO.

Grav. en buxo, de Castelao.

NOSO SEÑOR SANT'YAGO

*O do bordón, das cunchas e da estrela,
Patrón da Terra nosa, aloumiñado
de saudosa paz, no esgrecio estrado
da enxebre catedral de Compostela.*

*Así te adoura nosa fê sinxela:
no teu trono de prata encadeirado,
a man a benzoar, asosegado,
esquecido das loitas de Castela.*

*E o teu cabalo branco como a neve,
a túa espada de rebrilos louros
e o relembro das tráxicas fazañas*

*que, arredado de nós pra sempre, os leve
o pogo que te alcuña Matamouros,
a sanguinosa xente das Españas.*

R. CABANILLAS.

TEIXEIRA DE PASCOAES EN MADRID

DON QUIXOTE E A SAUDADE

O POETA.

Ao falarvos, galegos, novamente d'iste poeta insíne, todo il esp'rito religioso da nosa Raza, todo il ateigado de lús a alumiare as nosas almas e a nosa Terra rexurdinte, eu non pretendo, nin muito menos, presentárvolo mais outra vez, porque eu sei ja que pra vós é d'abondo coñecido.

Dend'o primeiro número d'ista revista en que o seu nome campaba magestoso na súa "*Fala do Sol*" com'unha bandeira desfraldada da nova Galiza, vós sabedes ben a sinificación trascendente que pra nós os nacionalistas ten a figura de Teixeira de

Pascoaes, e sabedes igualmente do seu profundo amore á Terra galega, amor tan grande e verdadeiro que eu diria que a Galiza toda se sente representada na súa obra poética.

Teixeira de Pascoaes é o poeta saúdo-so, o grande poeta da Saudade que junto c'o seu ja coñecido misticismo pagán que é divino panteísmo, ten feito d'iste sentimento tan racial no noso pobo, unha verdadeira religion. N'iste senso Teixeira de Pascoas é sen deixar de ser portugués, profundamente galego, e isto dánoś a nós o dereito a falarmos a cotío da súa obra maravillosa, ja que como il mesmo di, é noso

"na sangue e na alma" como o é agora tamén no sentimento.

Hoje o móvel que nos fai pór istas 'inas, non é outro senón que o de falarvos da sua interesante conferencia dada hai dias en Hespaña na simpática "Residencia de Estudiantes" de Madrid.

Con o tema atraente e sugestivo de "*Don Quixote e a Saudade*" no salón de conferencias d'ise centro cultural, disertou mais d'unha hora o Poeta do Marón, definindo aos hespañois as duas almas diferentes dos dous povos que conviven na península ibérica. Nós, escoitamos silenciosos a sua oración que foi un canto de saudade en terra de Castela, e a sua voz por veces debile e dóce resoou paseniño no espazo con as notas enmeigadas da lingua portuguesa.

A CONFERENZA.

Vou falar da miña terra—dixo—e por iso das almas que mellor a representan n'iste mundo: Camões e Frei Agostinho da Cruz; como falar de Hespaña é falar de Cervantes e Unamuno, a quen chamou o autor do *Novo testamento de D. Quixote*. Aqueles dous poetas e istes dous escritores son os supremos intérpretes da Iberia que é a terra santa de D. Quixote e da Saudade.

Analiza istes dous divinos persoaxes qu'il di foron creados polo genio peninsular e afirma que iles representan diante de Deus e sob' a Terra a todol-os Povos que habitan iste admirábele currunchito do Planeta, d'os Pirineus até o Mediterráneo, o mar das ninfas e sereias e ao Atlántico que é o mar tenebroso do Adamastor.

Logo, en frases poéticas describeunos con genial maestría a sinificación d'ises dous sentimentos que embeben respectivamente as almas castelás e galaico-portuguesas, e pola nosa imaxinación sintimos comovidos pasare de novo os seus fantasmas, agora aínda mais reais porque viamoslos saíre do seu propio acochamento pra aparcérenos nas froumas verdecentes, de misterioso engado, alá na sua terra trasmontana envolteitos nas brétemas da serra do Marón. Sí, nós sintimos de novo os seus fantasmas, as suas sombras bretemosas... que eran fachos ardentes radiantes de saudade, asulagárense nas trebas e a espallar en raiolas feridoras d'unha inmensa dore, que era a forza creadora da triste-

za. As suas sombras bretemosas... que son tamén estrelas alouminantes encol d'un mar de bágoas a choraren a sua dore infinita do alén-Mundo.

Por un momento perdimol-a conta de tanta frase mágica, que atopábamonos enlevados no balbordo enmeigadore da sua poesía, e só sintimol-a friaje d'un esqueleto con lanza feito só esp'rito, e ollamos a Saudade que era un espectro feito só alma; "un corpo que fixos'alma á forza de ser tan triste". E engadiu: "A ialma ibérica tén duas faces distintas e inconfundibeis; a face saúdosa e a face quixotesca; a unha fundamentalmente dramática, creada nos desertos da Castela, a outra esencialmente elegíaca, nascida dos ermos ensombrados de Portugal e de Galiza".

O nome da nosa terra, sugeriulle a seguir a figura santa da nosa Rosalía e en verbas cheias de veneración religiosa proclama-a como a maior poetisa de todol-os tempos, afirmando que os povos peninsulares vieron ao mundo pra creare a elegía saúdosa e o drama quixotesco. "Dous sentimentos profundos d'un grande alcance religioso e por tanto, social, aos cuais o Futuro pertence".

Deu remate a sua conferencia c'un canto de saudade ao céu da Iberia. Sí,—dixo finalmente—o céu da Iberia é a visión saúdosa e quixotesca do infinito, e ha sere a Terra de mañán. Non esquezamos que un sepulcro é un ventre creadore e que a morte precede á vida.

SAUDADE...

Logo d'isto que fica devandito, non farei ningún comentario; coido ademais que non son precisos. Só quero dicirvos aos que non coñezades a sua Obra maestra, que Pascoaes é na actualidade, sen dúbida algunha, o meirande poeta religioso da Terra irmá; é a sua relixión e a Terra, a sua Terra divinizada e feita céu; por iso os seus libros son anacos d'ise céu escintilante e sobrenatural qu'il creou arrecendente de saudade e de esp'rito da nosa Raza, e por iso il agarda aínda que ise céu cheio de engado, porqu' é só esp'rito, ha de baixar algún día pra sere a Terra do mañán.

"*A Terra do Mañán*" feita hoje céu polos poetas e p'los esp'ritos mais escolleitos de cada Povo; feita mañán terra e realida-

de pola sabencia e outeza dos espíritos nacionais.

Entramentres a nós só nos cabe faguerlle ista homenaxe á súa figura engrandecida no hourizonte indefinido do Porvire e saudare de longe descubertos ao poeta lusitano, ja qu'il é tamén dos que están a crear con nosco a nova civilización da Lembranza dos Povos atlánticos, e ja que tamén d'hai tempo a súa saudade imorredoiira, levámola pra sempre afincada na nosa alma porqu'ela é igual á saudade da miña terra, que é a sede implacabel das augas sen beira, que é a sede de Deus.

Luis Cortón do Arroyo.

Madrid, maio 1923.

©

N. da R.—O noso moi querido irmán Luis Cortón préganos que n'iste traballo seu respéitamos con toda fidelidade a *forma gráfica* por il empregada, co-a que di quer contribuíre «a labor

de milloramento da nosa ortografía que tarde ou cedo terase que encamiñar mesmo por propia conveniencia, e unha maior identidade *gráfica* co-a lingua de Portugal». A ortografía do Cortón, que ven a ser a nosa verdadeira ortografía enxebre que s'atopa nos documentos antigos e mais en moitos escriitores do século pasado, foi empregada en NÓS en artigos de Jaime Quintanilla, de Johan Viqueira e outros autores. Si temos adoutado xeneralmente a empregada pol-os escritores orensáns do XIX—Lamas Carvajal, Curros Enriquez, Saco e Arce—non é por que a teñamos por millor, pois temos que recoñecer que ningunha razón centífeca hai qu'a abone, senon por pensarmos qu'a xente está mais afeita a lér o galego escrito d'ise xeito que foi o que mais se popularizou no noso tempo, que non na ortografía erudita que pra ben ser debérase levar.

De todas-as maneiras, alegrámonos qu'o Cortón veña tragner iste asunto a actualidade, e aprobeilamos a ocasión pra propór ós colaboradores de NÓS nos dean o seu parecer en col de si é xa ientpo de que n'esta mesma publicación s'inici de feito a reforma ortográfica.

O TEOSOFO ALEMAN RUDOLF STEINER

(REMATE)

X

Repito aínda qu'as verdadeiras esenciais teosóficas áchanse ben escondidas en *Die Philosophie der Freiheit*. Collamos logo un dos dous libros nos que Steiner fai unha exposición xeneral da doutrina ocultista: *Teosophie* e mais *Die Geheimwissenschaft im Umriss*.

No primeiro d'íles, a conceución do home coma *ser-pensamento* que lle vimos desenrolar na *Philosophie der Freiheit* é ouxeto d' un novo desenvolvemento, e sigue o central da doutrina ou pol-o menos o xeito típico d'espícar Steiner a teosofía. Fai notar moi especialmente a coincidencia da verba sanscrita *manas* (mente) co-a alemana *Mensch*, que siñifica o home coma ser espiritual—mais atopo eu coa verba *Mann*, inglés *Man*, na qu'a raíz *man* (da que veñen *manas*,

mente; *Manu*, o pai do xénero human, nos *Puranas* etc.) consérvase sen modificación. Craro que non hai dúbida qu'o home ten por característica a mente, o pensar; mais en teosofía, non é o home o mais elevado ser que se coñeza, e iste antro pocentrismo do Dr. Steiner, que lle fixo dar a súa doutrina o nome d'*Antroposofía*, en troques de *Teosofía* coma si puxera o Home no sitio de Deus, é d'iste xeito unha manifestación mais da gran herexia—tomemos a verba herexia eiqui tamén, no senso popular qu'esta verba ten en galego, coma cando din: «fixo co-il herexias»—da gran herexia, digo, dos tempos modernos: o *humanitismo*, que tan ben dilucida Roberto Hugo Benson na súa novela *O Amo do Mundo*. E no verdadeiro senso da teosofía é herética tamen. Ora que ten unha gran ventaxa coma posición espositiva e pedagóxica, embora leve o

perigo de producir un prexulzo inicial, prexulzo que, dentro e fóra da teosofía é o mais grave e o mais danoso de cantos prexulzos levan o home de trabucamento en trabucamento.

«Moitas xentes» di Steiner - áchanse dispostas a lle tirar o creto o pensamento, e a poñeren no posto mais ergueito a «ardente sensación da vida» ou a «emoción». Alguen di así: non é pol-o «pensamento frío», senon pol-a calor do sentimento, pol-o inmediato poder das «emocións» pol-o qu'un abrangue a suma sabencia. As xentes que tal falan temen embotal-os seus sentimentos s'escraren o seu pensamento. E por certo, is'é o resultado dos pensamentos ordinarios no que se refire samente as cousas útiles; mais no caso dos pensamentos que levan ás mais outas rexións da existencia soced'o contrario... Os mais outos sentimentos son de feito, non os que veñen «d'iles mesmos», senon os que se sacan d'un enérxico e perseverante pensar.»

Ven a sei-o que di Steiner, o contrario do que de cote pensaron os grandes místicos do mundo inteiro, que todos iles precuraron car' os mundos superiores, ises mundos superiores que Steiner quer revelar, un camiño por riba do camiño da razón racionante: a intuición intelectual, o contrario do que pensaron os seus devanceiros alemás d'os grandes místicos cristianos ou cabalistas e herméticos da E. J. de Media, os do gran revival romántico, esaltadores, coma Novallis, Schelegel, Schleiermacher, etc., do sentimento, que pra iles non era cousa puramente efectiva, senon unha vía pra coñecencia por riba da razón dos filósofos.... O me-

mo Platon, o idolo dos racionalistas, admitia por riba da razón dialéctica e especulativa, o entusiasmo que chama *furor poético* ou *furor sacerdotal*. E os discípulos místicos de Platon, os neoplatónicos, Porfirio, Plotino, Proclo, Longino, Macrobio, Lamblico etc., era no anublamento da súa razón, no estase contemplativo, cando obtiñan a revelación da verdade invisíble. D'iste xeito, Lamblico tres veces chegou a se sentir unido a Deus; Plotino, catro veces; Porfirio, cinco.

Mais a Divindade tampouco é pra Steiner o qu'era pr'os neoplatónicos: «O mais elevado que pode consideralo home chámase «o Diviño.» «O que ven confirmalo a nosa dedución da substitución da verba *teosofía* pol-a d' *antroposofía*».

Unha cousa que recomenda dende logo a *Theosophia* de Steiner, é o emprego da división ternaria en troques da septenaria qu'empregan os teosofistas da escola Blavatskiana, coma Sinnett, por eixemplo. A mesma H. P. Blavatsky, empregou o esquema ternario, que é o da Cábalá, na súa primeira obra *Isis Unveiled*. O esquema septenario é non principal, senon subordinado. O Sete é o número dos mundos de manifestación. A tradición ternaria é universal. Nós, os Celtas, témol-o número tres na base da nosa tradición oculta, é o número do esquema do Druidismo.

Así, en Steiner atopámol-a división en *corpo, alma e espírito* que, pol-o sistema ternario, comprenden os nove principios do *home total* do ocultismo, que damos eiqui coas correspondencias do septenario dos blavatskianos:

Corpo	{	Corpo físico	Sthula Sharira.
		Corpo etéreo	Linga Sharira.
		Corpo anímico	Kama Rupa (Corpo Astral).
Alma	{	Alma sensíbel	Manas Inferior (Kama Manas).
		Alma intelectual	Manas Superior.
		Alma coscente	
Espírito	{	Eu espiritual	Budhi (Corpo Espiritual).
		Espírito vital	Atma.
		Home espiritual	

É tamen dina de nota a teoría da transmutación dos corpos, e tamén a exposición das doutrinas da reencarnación e do *Karma*, d'unha gran fondura e d'unha gran claridade, e de coma se cruzan a reencarnación coa herencia, con-

servadora da forma específica que reside na y-alma, asegun Steiner. Lembramos eiqui o coñecito brahmanico de qu'a y-alma está no sangue, relacionado coa tradición popular europea da herencia estar no sangue, expresión adoitada

no falar da xente. Tamén as expresións alma da raza, alma da especie; e aínda o sel-a y-alma en certo modo, coma principio da vida, unha forma superior da forza vital, que no corpo físeco, chámase en sanscrito *Prana*.

O esquema ternario, o que se seborquina o septenario, é aplicado tamén por Steiner a enumeración dos mundos; estuda, pois:

O Mundo físico.

O Mundo anímico (Plano Astral); na pelen-grinación do home; *Kamaloka*.

O País espiritual (Plano Mental); na pelegrinación do home: *Devachan*.

É merecente d'atención o que di das rexións (subplanos) do mundo anímico. D'istes e mais dos do país espiritual, dá unha explicación psicolóxica. Sabido é que na filosofía india os mundos ou planos (*lokas*) son o mesmo tempo e en rigor, *estados da conciencia*, dos qu'os fundamentas son tres: *jagata* (conciencia esperta, ou físeca), *svapna* (conciencia mais qu'esperta, ou d'ensono), e *sushupti* (conciencia de sono sen ensonos).

As rexións do mundo anímico, en Steiner, son:

1 a dos desexos ardentes—corresponde ó sólido físeco.

2 a da escitabilidade corrente—id. ó líquido físeco.

3 a dos desexos—id. o gaseoso físeco.

4 a da atracción e repulsión—rexión intermedia.

5 a da luz anímica—corresponde á luz físeca. . . .

6 a da forza anímica activa. . . .

7 a da vida anímica. . . .

Ternario superior.

N-ise mundo anímico loitan a *simpatía* e *antipatía*. Así e como a *extensión* e o *espazo* son peculiares do mundo físeco, a *escitación* e o *pulo* sono do mundo anímico. Pulos, desexos, cobizas, di Steiner, son nomes pr'o material do mundo anímico.

Steiner false cárego de que «as nosas verbas, efectivamente, reciben o seu sentido e significación en canto s'aprican do mundo físeco», d'eiqui o difizle que é falarmos dos mundos superiores. Do que non da sinal de se ter deprecado Steiner, é de que os nosos pensamentos pásalle igual do qu'as nosas verbas—eso, aínda qu'os nosos pensamentos non foran coma son

caxeque totalmente fillos das verbas—pois xa se sabe que Bergson chamou a atención en col do feito de sel-o noso pensar d'orixe pragmática, en vista e pra servizo da aitividade práctica no mundo que nos arrodea. Por outra parte, nin aínda o propio Steiner crê n-unha teosofía atin-xida puramente pol-a especulación racional, en canto considera preciso o desenrolo dos sensos superiores, sen os qu', nin o mundo anímico nin o país espiritual poden entrar na nosa coñecencia.

As rexións do país espiritual son:

1 A dos *arquetipos* creadores do mundo físeco. Elquí, os arquetipos vense coma formas e as súas relacións olense coma a *múseca das esferas*.

2 A que contén os arquetipos da vida, que corren pol-o mundo do espírito com'o sangue polo corpo.

3 A dos arquetipos das formacións anímicas.

4 A dos seres que gobernan os arquetipos das outras tres rexións.

5, 6 e 7, rexións *arupa*, ou sen forma, son ond'os seres suplen os arquetipos cos *pulos* da súa aitividade.

O que Steiner escribe en col dos estados *post-mortem*, da *aura* e mais das *formas de pensamento*, dos *sensos astrales*, na *Theosophie*, non teñen xa a mesma novidade respecto d'outros escritos teosóficos. Isto e as descrições que fai da vida n-outros mundos, da Atlántida, dos reinos elementaes, nin difiren esencialmente das d'outros videntes, nin nada d'iso pertence ó seu punto de vista orixinal, que é o qu'eiqui nos ocupa.

Imonos ocupar, pol-o derradeiro, do libro que Steiner escribiu en col do *Misterio Cristiano*, e tamén un pouco do seu sistema de desenvolvemento psíquico.

Primeiramentes, outra advertencia de carau-te xeneral. Maurice Maeterlinck, comentando as ideas teosóficas de Steiner, di o seguinte: «Despois de ler ise tratado do éstase (*A Iniciación*) notabre por certo dende mais d'un punto de vista, sinte un a tentación de perguntar s'o a-tore conseguiu fuxir do tropezo contr'o que preveu os seus discípulos, e si non s'atopa il tamén «n-un universo criado d'enriba embaixo

pol-a súa maxinación», anqu'o fin e o cabo, non sei s'a esperencia confirma ou non os seus asertos». Aínda se m'ocorre a min outra cousa: si Steiner, coma outros teósofos, non estarán tomando, moitas veces, o símbolo pol-a cousa significada, e persoificando maxinariamente alegorías...

Dito isto, imos seguir. Steiner arrédase da escola blavatskiana n-un punto capital: a súa maneira de tratar o feito do Cristianismo e a persoa de Cristo. Prego ós meus lectores se fixen ben en que Steiner non é ningún ortodoxo nin moito menos.

A escola blavatskiana pon coma centros da evolución espiritual dos homes, ós sucesivos Buddhas, que no Tibet chaman colectivamente *Avaloketishvara*, homes supremamente evolucionados, que tendo chegado n-unha das súas vidas á suprema *Bodhi* (cencia ou coñecencia suma) renuncian ó *Nirvana*, premio derradeiro dos seus méritos acumulados, e toman a vestidura de *Nirmanakaya*, encarnándose novamente antr'os homes pra lles comunicare o que saben e encamiñalos á coñecencia suprema.

Steiner, pol-a contra da iste papel á Cristos, quen é d'iste xeito a síntese da divindade latente adentro de todol-os homes, símbolo da humanidade divinizada, porque il tomou sobre si a divinización de toda a humanidade. «O logos—di—en evolución en millós de persoalidás humanas, resultou desviado e concentrado pol-o concepto cristián na única persoalidade de Cristos. Xuntouse n-un, a forza diviña espallada pol-o mundo inteiro.» D'iste xeito, o qu'enantes cada un buscaba adentro de si mesmo, agora buscámolo en Cristos.

En realidade, esto áchase menos arredado da filosofía cristiá, do que poidera parecer. Iste é un dos lados do concepto gnostico de Cristos, interpretado por un espírito cecaís demasiado moderno pra comprender inteiramente a verdadeira esencia do gnosticismo. É o inco-

menente de querer a xente d'agora prescindir das complicacións que teñen total-as cousas, por mór da síntese, cando a síntese, pra ser síntese, non pode prescindir de ningún aspecto da cousa, senon recollelas todas, despois de miralas ben, cada unha, por todol-os lados. E isto non se lle pode perdoar a un espírito xermánico. Os mediterráneos, ben, que teñen a guilladura das belas frases sintéticas que solen ser outros tantos trabucamentos. Steiner, por fortuna non fai frases d'estas. O seu estilo non é o *vivacissimo* ou *prestissimo* que Nietzsche envidiaba a Voltaire; escribe com'un home serio e de cencia, n-un tono antre familiar e pedagógico, un pouco machaca ás veces, sen a eficacia retórica dos oradores, tan fácil pra calquera.

Tocantes ó sistema de desenvolvemento psíquico de Steiner apesares do seu tono intelectualista—di il que é un desenrolo do pensamento—en realidade, está fundado no Yoga indo de Patanjali. É que hai dúas clases de Yoga: o *Raja Yoga*, composto d'exercicios mentaes, e o *Hatha Yoga*, qu'envolve tamén un réxime físico. De total-as cousas que á Europa truxo a teosofía blavatskiana, é o Yoga a máis importante, sen dúbida, e é no Yoga, se cadra, en certo modo, onde s'atopa un dos puntos capitais d'iste problema. Outro día falarei dos estudos de W. Lutoslawski e de Paul Levy en col do Yoga, e aínda do Yoga dos americanos. Steiner, coma todol-os teósofos ortodoxos, recomenda o *Raja Yoga*.

É eiqui remato iste traballo qu'agardo sexa d'utilidade pra cantos en Galiza s'ocupan d'istes asuntos. Rematarei dicindo qu'o saber non ocupa lugar, mais que, dito d'un xeito xeneral e sen entrarmos nos distingos que teríamos que faguer, eu non dou creto á teosofía; mais creo, e moito, nas ciencias ocultas. O qu'entenda qu'entenda.

Vicente Risco.

SEICIÓN ARQUEOLÓXICA

OS RESTOS DA EIREXA VISIGÓTICA DE SAN MARTIÑO DE OURENSE

Na fachada da eirexa de Santa María de Ourense elévanse unhas colúas antigas n'as que repararon algúns d'os historiadores que levan escrito encol da Sede auriense.

Mais todos eles non atinaron a poñerse contestes sobre da época y-o monumento a que pertécen.

O noso Mestre Murguía a quen sigue Villamil e Castro, (1) supoñendoas da eirexa vella de Sta. María, da os seus capiteles do século XI e do «románico secundario» (2); López Ferreiro, o gran historiador da Eirexa Compostelán, fai entre eles certa distinción, decindo de dous, que son visigóticos; e Vázquez Núñez, o chora-

do arqueólogo, rebatindo con acerto a opinión de Murguía, di de todos eles o que Lopez Ferreiro de dous, e decir, que pra o seu xuízo son visigóticos «mais adecuados á decadencia román que a os estilos dos séculos XI e XII» advertindo que non-o afirma en absoluto porque, según di, «a altura a que están impide examinalos con atención» (3).

Dende logo que esta foi, quizais, a razón principal que todos tiveron pra non definilos ben, y-outra non houbo pra que tan esquenci-

(1) *Iglesias Gallegas*, página XI.

(2) *Galicia y sus monumentos*, páginas 903-4.

(3) *Sta. María la Madre*, traballo publicado no n.º 14, mayo de 1900, do *Boletín de la Comisión de Monumentos de Orense*.

dos estiveran dos nosos arqueólogos. Mais pra min o remedio foi fácil: pedirlle permiso a quen podía concedelo pra chegarse a unha ventán do pazo episcopal, preitoño de eles, e subir hastra chegarse a carón dos mais outos, pra velos de cerca, fotografial-os que se poidera e reproducilos, como oxe o facemos, pra que os que entenden de estas cousas xuzguen por sí do que coa vosa licencia vou falarvos.

Poucas verbas precisanse pra describil-os capiteles tendo á vista o fotografado.

Son oito, catro algo mais pequenos, que miden 28 cm. de altura; de mármore branco do país todos eles, como os fustes das colúas que teñen, y-as bases dos catro que están no corpo segundo da eirexa, pois-as outras que están no terceiro n'as teñen. Pertencen a dous tipos do estilo corintio dexenerado, sendo os catro mais pequenos iguais a dous dos maiores, os de afora de follas como palmetas, que volven pouco e sin volutas; y-os outros, mais arrogantes e fermosos, de follas de acanto moi traballadas e trazadas con moita soltura, con pequenas volutas e de tradición clásica perfecta. Todos eles ben feitos anque algo desmerecidos pol-o tempo. As basas que teñen as catro colúas de abaixo son tamén de perfil clásico e muy elegantes; y-os fustes son de dous tipos; os de enriba, abombados, como si foran mais recientes, y-os outros, casi rectos; algún de eles feito de trozos aproveitados.

Os capiteles, que son a parte mais característica e definida das colúas, aseméllanse moito a algúns da eirexa visigótica de San Juan de Baños de Cerrato, na provincia de Palencia, erguéta no ano 661, e a outro que se conserva n'unha casa de San Miguel de Hornija, provincia de Valladolid, que foi da eirexa fundada por Chindasvinto nos mediados do século VII, e pol-o tanto tamén visigótica; tendo os mais de eles certo parecido no estilo e no tipo a un dos interesantes capiteles da eirexa de Setecoros que consérvanse no Museo de Pontevedra, e que se supoñen do século VI, tipo que, con lixeiras variantes, perdura hastra a décima centuria, pol-o que ás veces encontráanse n'outras eirexas non visigóticas, se non mozárabes, como San Miguel da Escalada, na provincia de León, ano de 913.

As basas teñen tamén certo parecido con outras de Hornija e Morales de Toro, que fo on da dita eirexa de Hornija. (4)

Como os capiteles y-as basas son exentos, y-os fustes cilíndricos, é de supoñer, e pódese ter por seguro, que fosen d'unha basílica pol-o estilo da mencionada de Baños, que ten tamén os capiteles, según costume, de varios tipos, e desde logo pódese afirmar que pertencen a o visigótico. Mais ¿a qué século y-a qué basílica?

A eirexa de Sta. María onde os capiteles consérvanse foi de novo levantada no ano 1722 pol-o Bispo D. Marcelino Siuri, despois de derribare a que no mesmo sitio erguera Ederonio, no ano 1084, según certa inscrición que se conserva.

Como os ditos capiteles foron recollidos da eirexa vella de Sta. María, a o se derribare, e pol-o estilo non pertencen a o románico; nin pol-o tanto a os derradeiros anos da undécima centuria, pódese afirmar que, con outros que ao parecer, e por desgracia, deixáronse abandonados (5) aproveitáronse de outro edificio na eirexa ergueita pol-o Bispo Ederonio. Mais como esta eirexa fora levantada de nova planta y-adicada a Catedral mentras non se reedificaba a de San Martiño, que por entón estaba, como a cibdade, desfeita pol-as guerras de aqueles tempos, é de supoñer que os tales restos, con outros que deberon destrozarse, sendo, como son, de época anterior, foran da eirexa vella de San Martiño, que foi por completo derribada, cando restaurada a sede auriense pol-o privilexio de Sancho II, ano de 1071, comenzouse de nova planta e no mesmo sitio a catedral románica-oxival que oxe se conserva, no ano de 1132.

Pol-o dito privilexio consta que a Sede Auriense estaba dedicada non solo a San Martiño, se non tamén á Virxe Sta. María, pois non era costume fundal-as eirexas c'unha sola adicación. (6) De eiquí nasceu a creencia de que moito antes da fundación de San Martiño houbera

(4) Véxase *Iglesias Mozárabes*, de Gómez Moreno.

(5) Murguía fálanos (ob. cit.) de que viu outros capiteles pol-o estilo na imprenta de Paz.

(6) O Mosteiro de Sobrado fundouse no século X adicado a S. Salvador e a Santiago, y-o de Cines, da mesma centuria, a S. Salvador, Sta. María, S. Benito e S. Nicolás.

a de Sta. María, e que, tratando, quizais, de darlle unha antigüidade mayore á Sede, dixeráse, sin razón, que a eirexa de Sta. María fora a catedral primitiva e que, pol-o tanto, era mais vella que a de San Martiño.

De maneira que antes da eirexa ergueita por Ederonio nos anos derradeiros do século XI, outra no lugar non había; e a catedral de Ourense era a eirexa de San Martiño, así chamada inda que fose adicada tamen a Sta. María. (7)

Por San Gregorio de Tours sabemos que a dita eirexa foi levantada pol-o rey suevo Carriarico, pois inda que cala o pobo onde a erguera, os autores, por razóns históricas, conveñen en que foi no de Ourense, alá entre os anos 550 e 560; e das súas verbas «In honorem B. Martini fabricavit ecclesiam, Miroque opere expedita» (8) ben claramente dexérgase que debeu ser un monumento amplo e fermoso.

Ourense foi destruído no ano 716 pol-os árabes, que volveron a tomalo no 793; e inda que foi restaurado por Alfonso II a o ano seguinte, o dito rey da como novamente destruída a cidade no 832, e non podendo restaurala sede, agregouna coa de Braga, á de Lugo. Os normandos asolaron, a o parecer, a cidade no ano 868, e Alfonso III poblouna despois de tomala, non sei de quen, o puxo de prelado a Sebastiano, no 877, tendo que restaurala sede, que no documento adicase a S. Martiño, no ano 886; e xa vimos como Sancho II, que coa súa

(7) O dito Mosteiro de Cines, por exemplo, chamábase oxe, sómentes, de S. Nicolás, y antes mais se lle conoía por S. Salvador.

(8) *S. Gregorii Turonensis de Miraculis, San Martini*, lib. I, cap. XI.

hirmán Xeloira veu por Galicia, restaurou de novo, e xa definitivamente, a Sede auriense no 1071.

N'ese ano inda a cidade estaba arruinada y-a catedral destruída, tendo Ederonio, como dixemos, que levantal-a eirexa de Sta. María, mentras a de San Martiño non se facía de novo. (9)

E decir, que desde comenzos do século VIII hastra os derradeiros anos da undécima centuria fábase de restauracións d'unha sede, e pol-o tanto d'unha eirexa, que sabemos que foi a de San Martiño, ergueita pol-o rey suevo Carriarico.

Os capiteles pol-o estilo poden sere de aquela época, e pol-o número e hasta pol-o traballo, están decindo que foron d'unha eirexa de certa importancia, e así lla concederon a os seus capiteles cando de unhas monumentos a outros foron-nos conservando.

Digo, pois, que pra min son visigóticos, da eirexa de San Martiño ergueita por Carriarico, e pol-o tanto dos mediados do século VI. O que teña outras razóns, que as poña: ahí ten ben preito y-a modo o fotografado d'eles pra que poida xuzgar ben a xeito.

H. del Castillo.

A Cruña.

(Fol. do Autor).

(9) E de supoñer que nos derradeiros anos do século XI, a eirexa de San Martiño, con tantas restauracións e remendos, non valera a pena de reedificala; mais, pra min, a razón principal que deberon de ter pra votare por terra o que de ela quedase, debeu sere a necesidade de engrandecela catedral, erguéndoa n' quel estilo románico que por enton invadira a Galicia, e no que hacia o 1075 comenzo a nosa catedral de Santiago.

OS COLMENES DO MONTE DAS MOTAS EN LOBEIRA

De todol-os megalitos son seguramente os dólmenes que teñen chamado mais fortemente a atención dos arqueólogos e felto xurdir o seu redor maior número de teorías e d-hipotesis. Dados a coñecer co nome qu-hoxe levan po Latour d'Auvergne na súa obra *Origines Gauloises*, publicada en 1796, e comentados aíxíña acesamente pola celebre escola de Cambry, pasaron n-istes primeiros tempos por altares drui-

dicos erguidos pol-os celtas, na época da súa dominanza no O. europeo.

Semellantes erros foron posteriormente reu-tificados e xa en 1867 Alexandro Bertrand, despois de repetidas escavacións probou d-un modo certo o carauter funerario de tales moimentos, que seguiron non embargante sendo atribuídos a pobos célticos hastra qu-a súa aparición en terras tan alonxadas da Europa com-a Siria a E-

xito e o Sudan, veu demostrar o falso da súa asinación a unha raza determinada.

Pero com-os dólmenes a pesar da gran extensión da súa área xeográfica, aparecen casi escusivamente en rexións costeiras, algus prehistoriadores maxinaron coma consecuencia d-iste feito a existencia d-un pobo navegante cos espallara en todos aqueles lugares onde chegaran os seus arriscados viaxes. A carón d-ista teoría érguese a hipótesis polixenista asegun a cual a arquitectura dolménica tería xurrido en países poboados por xentes non sollo de raza diferente si non illados entre si pol-o unico poder detremiante d-análogas creencias relixiosas e de semellante grado de civilización.

No día as opinións mais autorizadas si non admiten as fabulosas peregrinacións d-un pobo navegante, tampouco se conforman coas espiacións polixenistas, pouco acordes coas chocantes analoxías de pran construtivo y hastra de detalles, como das laxas furadas que s-ouservan nos dólmenes da Francia, da Siria e do Malavar, e home de tanta critica coma Dechelette non ten inconveniente en afirmar a realidade d-unha estreita relación cultural entre todol-os pobos construtores de dólmenes.

Ista maneira de pensar é hoxe xeneralmente admitida, pero o tratar d-averiguar cal pudo ser o punto de partida e d-orixen d-istes momentos non andan tan d-acordo as opinións dos sabios, e as escolas opostas d-orientalistas e occidentalistas sosteñen as suas conclusións, misturando na porfia intresantes cuestións cronolóxicas.

Porque de todol-os megalitos foi o dolmen non sollo o quo tivo mais forza de difusión si non tamen maior alento vital e un poder meirande de transformación. Nado cicais do sinxelo montón de grixo, pasou a ser logo cámara cuberta, alongou despois a súa entrada en forma de corredor, e medrou e diversificouse hastra chegar a adquirir as proporcións xigantescas de Tumiac, de New Grange, d-Antequera ou a elegancia refinada dos tesouros micénicos. E coma estas medras e variacións por ter lugar a traves de milleiros d-anos poden servir pra alumear a sucesión d-escuros períodos y establecer sincronismos determinantes das influencias reciprocas dos distintos circulos de cultura, d-ahí o

empeño afincado con qu'hoxe os dólmenes son comentados e estudados.

Montelius pudo, fundado na súa evolución, formular unha división do neolítico escandinavo; Winckle e Bosch y Gimpera, anque o segundo adianta moito mais as datas co primeiro encaixaron nas grandes épocas prehistóricas os megalitos portugueses, pero o labor d-istes sabios foi facilitado por atopar a tipoloxía dolménica completa n-unha reducida área xeográfica, e poderen ser datados os distintos tipos, gracias ós achádegos do seu mobiliario.

Pero iste caso non se da sempre; pol-o contrario son poucas as rexións ond-as diferentes formas aparecen xuntas e marcando o seu orde de sucesión. Por causas aínda non ben coñecidas pero que poideran ser, unha menor riqueza, un grado mais baixo de cultura ou un maior illamento dos centros ond-astrasmacións s-orixinaban, o dolmen en moitas partes non chega a adequirir o seu enteiro desenvolvemento que culmina na falsa cúpula, na galería cuberta e na substitución das grandes laxas pol-o cachote, e queda reducido ás formas primarias mais modestas da sinxela cámara ou da cámara co corredor iniciado.

Tal pasa na nosa Galicia onde arestora non teñen sido atopados mais tipos dolménicos qu'a cámara circular ou poligonal cicais n-algus casos c-un principio de corredor. En troques cremos nós qu-a nosa patria é unha das rexións da Europa onde istos megalitos aparecen mais vastos. Craro está que non podemos apoiar con cifras ista afirmación, pois non hay ningunha estadística nin pequena nin grande redautada na actualidade, pero si temos en conta a cantidade prodixiosa de mámoas existente na nosa terra, e qu-a maior parte d-estas mámoas conteñen cámara dolménica, como o proban os relatos d'esploracións levadas a cabo por Murguía no país de Noya, de Vazquez Nuñez e Sanjurjo na provincia d-Ourense e aínda as visitas feitas por nós ás estensas estacións das Mamoiñas, preto do Castro Caldelas e do val do Salas, pódese supor con grande fundamento que Galicia en igualdade de terreo conta con mais dólmenes qu-as rexións pirenaica e bretona as mais ricas de toda Francia n-istes megalitos asegun os datos do derradeiro cotálogo.

Desgrazadamente a maior parte dos dólme-

nes gallegos, están xa rexistrados, remexidos e moitos derramados pol-os ilusos ciprianistas, buscadores de pantástecos tesouros, e pol-os mais positivos buscadores de laxas das cámaras, moitas das que están hoxe servindo de pedras de lagar ou de soleiras de cociña.

Quedan así todo n-algunhas estacións exemplares pouco destruídos que permiten por comparación dos residuos dos outros formarse unha idea en col do carauter xeneral do yacimiento. Tal ocorre no monte das Motas en Lobeira, onde fumos guiados por unha refrencia de Barros Sibelo e acompañados e asistidos por D. José Lamas e pol-os escolantes D. Gregorio Gonzalez e D. Alexandro Otero os tres cultísimos e entusiastas fillos de Galicia.

O nunca ben chorado arqueólogo, Arturo Vazquez Nuñez, n-un seu artigo publicado no «Boletín de la Comisión de Monumentos de Orense» di o seguinte:

«La estación más importante de las indicadas en esta provincia por los escritores regionales en lo referente a mámoas es la de la estensa meseta de Santa Cristina de Montelongo, en el Ayuntamiento de Lobera. El Sr. Barros Sibelo que ya reconoció con detenimiento, asegura haberlas visto a centenares, ocupando el espacio de cerca de un kilómetro cuadrado. En general sus dimensiones son de unos siete metros de alto por veinte a treinta de diámetro. Algunas habían sido registradas y despojadas de la capa de tierra, pero en su mayor parte permanecían entonces intactas.»

Ista referecia de Barros Sibelo, non é d-unha rigurosa esautitude pois asegun nós podemos ver, nin os túmulos son tantos, nin o seu tamaño é en xeneral tan considerabre e nin un xiqueira deixa d-estar rexistrado no día d-hoxe.

A meseta de Montelongo ou monte das Motas que s-ergue entre Bande e Lobeira presenta na sua parte mais outa un terreo regularmente chan, cuberto de carpazas e con lixeiras ondulaciós que poden moi ben confundirse coas verdadeiras mámoas, que espalladas en toda a extensión do monte vense mais vastas cara o S. en direucion da ermida do Viso:

Istas mámoas, que non pasarán de cincoenta son de forma circular e o seu diámetro ten de 10 a 14 metros, sendo difícil calcular a sua outura pois todas elas teñen a parte superior mais

ou menos desfeita, deixando ver deitadas e remexidas as pedras dos dólmenes que contiñan.

Soilo un túmulo entre todos os que nós vimos, sobrepasa as dimensións indicadas, e pol-os seus tamaños e feltura é merecente de ser descrito detidamente: Colocado nun dos outeiros mais ergueitos do monte, e de forma circular, mide 38 metros de diámetro, e conserva na maor parte da sua circunferencia, un muriño, feito de pedras brutas, que debeu servir a maneira de zócalo e diante do que corre aínda un foso d-un metro d-ancho. Ista mámoa, cicais pol-a sua manitude foi a mais bárbaramente profanada de todas: na fotografía qu-acompaña iste traballo pódese ouservar craramente coma o túmulo perdeu a sua forma cónica, atopándose hoxe aplanada No meio d-ista superficie aplanada vimos con fondo door as pedras do dólmen, non soilo arrincadas do seu asento si non desfeitas e conservando aínda algunhas d-elas as síñales dos guillos dos canteiros.

Renunciamos pol-o tanto a facer ningunha escavación no interior d-un molmento tan maltratado e levamos os nosos traballos a catro pequenas mámoas que parecían mais enteirizas e respetadas. Afondamos n-elas hastra dar co sabrego e velaiqui o resultado das nosas ouservaciós.

Mamoá n.º 1. De 10 metros de diámetro: Formada por terra e poucas pedras soltas.

Presentaba no seu interior un dólmen de cámara circular, feito con cinco laxas de 2-17 metros d-outo por 0-80 a 1-20 d-ancho, e duas pedras mais pequenas de 1-18 metros de forma cilindroide e colocadas ós dous lados da porta, qu-aparece orientada ó Nacente, e postas incrinadas de dentro a fora o xeito dos sotes d-un toldo y apoyadas en prano mais outo qu'as cinco laxas restantes.

A cámara, que mide no fondo 2-80 metros de diámetro vai estreitando cara enriba, estivo cuberta por duas grandes pedras, das cuas unha desapareceu e a outra que foi atopada *in situ* ten 1-60 metros de longo, por 1-07 d-ancho e 0-60 de groso.

A terra qu-enchia ista cámara era grasa e negruzca, misturada con algus carbós, por todo o que supoñemos debeu existir ali unha incineración.

Apareceron entre esta terra, anacos de duas

vasixas cerámicas, feitas a mau unha d-elas de barro mouro ruivamente cocido en forno, e a outra d-arcilla grisácea. Ningun anaco tiña vestixios de decoración.

Mámoa n.º 2. De 11 metros de diámetro: Contíña restos d-unha cámara dolménica de xeito construtivo análogo a anterior; consistentes en tres laxas 2-14 metros e outra cilindroide de 1-20 metros d-ouzo. Non contiña vestixios de mobiliario.

Mámoas n.º 3 e 4. De 10 e 11 metros respéctivamente. Atopamos n-elas dúas e tres laxas de tamaño aprouximado ás do n.º 2. Alcontráñdose asimesmo faltosas de mobiliario.

Ista falla d-ouxetos funerarios, e a presunción que temos adequirida de qu-o dolmen usouse na Galicia como enterramento d-ouzo neolítico hastra casi finar a idade do bronce, e a non estar estudada a súa evolución local impídenos facer en col dos nosos descubrimentos ningún comentario de cronoloxía ou tipoloxía, cinguíndonos a dar a noticia lispida en espreita d-un maor número de datos.

Ourense Abril 1923.

florentino L. Cuevillas.

UNHA LAPIDA ROMANA INEDITA

Laxe de pedra de grá, de 72 cms. d'ouzo por 35 d'ancho.

Foi atopada esta lápida no povo de Flordey, Auntamento de Vilardevós, provincia d'Ourense, perto d'onhas minas onde se poden observar vestixios d'antigas esprotaciós.

O primeiro e o segundo ringlón son ilexibres, e as outras pódense interpretar do xeito seguinte:

ACONI F (ilius) ANORV (m) LX (hic) S (itus) S (it) (terra) L (evis) io.

X. fillo d'Acon, de 60 anos, eiquí está: qu'a terra lle sexa lixeira.

É pol-o tanto a pedra da sepultura d'un fillo ou filla d'Aconio, e debeu estar posta de pé a maneira de estela.

Debemos a comunicación d'esta lápida ó noso amigo Don Xosé Perez ó que facemos presente d-estas columnas a nosa gratitude.

f. L. C.

Guerra Junqueiro morreu. As doores de Portugal son doores nosas. Mais cand'a Nación irmá chora o irmá maior do noso Curros, o Poeta qu'eiqui, en Galiza, tantas vocaciós espertou antr'a xeneración dos qu'oxe loitan pol-o rexurdir da Terra, moito mais fondo ha sel-o noso sentimento.

A Curros—di o Cabanillas—que os anxos, «queiras ou non, meterono no Ceo»; Guerra Junqueiro aló entrou pol-o seu pé. E o vello Padre Eterno acolleu na sua paz o grande home que tivo o curazón sempre tan perto do curazón da sua Pátreia.

NÓS sinte coma seu o dío da Nacion Portuguesa.

Á GALIZA

Ó santa Rosalia da Saudade,
Do Infinito e do Bêrço em que nasceste,
Cantora da perfeita suavidade,
Da inefavel ternura que é celeste;
Intérprete da nova Divindade
Que tu, Galiza Mater, concebeste,
Teu cantico imortal e redentor
É nossa eterna gloria e eterno amor!

Teixeira de Pascoaes.

OS HOMES, OS FEITOS, AS VERBAS

AS NOSAS ESCAVACIÓS.

Volvimos principal-as escavaciós no Castro *A Cividade* en San Ciprian de Lás, emprinciadas no ano derradeiro, e das que xa teñen coñecimento os ñosos leitores.

Os traballos que n-esta campaña fagamos, son baixo o patronato da Excm. Diputación d'Ourense, que dando unha grande proba do seu amor pol-a cultura pátreia, presupostou 1.500 pra que poideramos seguil-as nosas investigaciós arqueolóxicas, pondo o descuberto un dos xacimentos prerromanos mais importantes de Galiza.

O darmos dend'eiqui as gracias mais cumpridas á Diputación ourensana, prácenos en por de manifesto a sua xenerosa conduta, pra que sirva d'eixemplo ás outras Diputaciós da nosa Terra, que contando nas suas respectivas demarcaciós con arqueólogos estudosos e de recoñecido méreto, tanto poderian facer si quixeran en favor da arqueoloxia galega.

Vaia tamen particularmente a nosa gratitude ós Diputados Srs. Lopez Perez, Sa-

buceso, Rodriguez Bouzo e mais o Presidente do Concello provincial D. Eladio Perez Romero, pol-o intrés que tomaron n-este asunto, e pol-as moitas atenciós e deferencias a que lles estamos obrigados, e que endexamaís agradeceremos d'abondo.

CASTELAO EN VIGO.

O Castelao espuxo no Ateneu de Vigo o album NOS. Foi un novo trunfo do noso grande artista. Deron conferencias na Exposición, Antón Lousada Dieguez, Castelao e Arturo Noguerol. En Vigo hai o proieuto d'editar o album, esa obra capital da arte galega do noso tempo. Si tal fan, Vigo terá feito un servizo eminente á cultura galega, e merecerá a gratitude de toda a Galiza renascente.

AS CONFERENCIAS DO CIRCO D'ARTESANS.

No Circo d'Artesans da Cruña iniciouse un curso de conferencias en col da personalidade de Galiza. A primeira parte rematou xa, e n-ela falaron: o Sr. Cotarelo da Lingua Galega, o prof. Galindo da Vir-

xe Etheria, o escritor Posada Curros de Dramateca galega, Carré Aldao de Literatura galega e Castelao d'Arte moderno. Foi esta primeira parte un éisito polo que compre dal-o paraben ô Circo d'Artesans.

O curso volverá principiar no mes d'outono, e n-il falaran antr'outros, Don Marcelo Macias, Don Anxel del Castillo, Lousada Dieguez, Otero Pedrayo, Florentino L. Cuevillas, o noso Director e outras moitas persoalidades das letras galegas.

A FESTA DOS MAYOS.

Por iniciativa do NOS, tivose n-Ourense a festa dos Mayos. Houbo tres premios, e presentáronse a concurso once Mayos, os que primeiro recorreron total-as ruas da vila cantando coplas. Compuñan o Xurado os Sres. D. Luis Fernandez Gallego e o noso director D. Vicente Risco.

Contribuíron pr'esta festa e o NOS d'alles eiqui testemoio de gracias, a Sra. Condesa del Valle de Oselle, o Liceo Recreo, os Sres. Fernández Roman, Saco e Sabucedo, e a Srta. Concepción Rocafull.

OUTRAS COUSAS.

Os grandes éisitos de "Cantigas da Terra" no Principado d'Asturias.

Os da Agrupación "Portugalia" en Vigo e n-outros lados. A visita a Vigo do Orfeón do Porto.

A Exposición d'Arte galega en Santiago.

LIBROS

SINXEBRA, *Comedia bilingüe en dous actos*, por A. Cotarelo Valledor.

Esta obriña, que fixeron por primeira vez en Santiago, o día 10 de marzal d'iste ano, foi un novo triunfo no teatro pr'o autor de *Trebón*. O certo é qu'os que viron representar estas obras desfanse en loubanzas, non somentes pr'o autor e mais pr'os cómicos, senon tamen pr'o efecto musical que na escea fai o galego do Sr. Cotarelo. Xa temos indicado iste detalle cando foi do *Trebón*. O espírito e a calidade sentimental da obra qu'agora mentamos, é tamen imitante ôs d'aquela. E un confluente d'intimidade familiar, desenvolto con viveza y-emoción, que gana igual ô lector qu'o que o ve no teatro.

É bilingüe, e de certo, por fidelidade o que pasa na vida, tiña que selo, sendo a

nosa unha sociedade bilingüe. O castelán dos personaxes do Sr. Cotarelo é ademais o castelán nominal que se sole empregar en Galiza, híbrido nos vellos, mais imitantes ô castelán verdadeiro nos novos e sobre todo nos nenos: d'iste xeito amóstranos toda a tristura da situación, da situación mesma de que se laya Moncho no segundo auto...

Utilidade d'escribir unha obra bilingüe? Depende do qu'o autor queira conseguir ô escribilla... Está ben feito escribir unha obra bilingüe? Pra nós non, decididamente. Ora, sabemos qu'o Sr. Cotarelo faino con boa intención e non é cousa de lle botar na cara un pecado que, no caso, non é tan grave, e qu'il precua facer menos grave ainda, pondo ô lado a prédeca...

QUANDO AS NASCENTES DESPERTAM, por Antonio Sardinha.

Euxenio de Castro fora seica o que descubrira iste poeta emocionado de lembranzas, no que a eternidade e o pasado viven en intimidade inspiradora. Eis un verdadeiro pasatista, en feito y-en doutrina. Istes "*poemas da turbacão e da Boa Estrela*" son todos poemas d'evocación, d'intimidade, do Onte, da terra... Aínda un neosebastianista, e tenia il...

Do forte volume nutrido que comprende 63 poemas, moitos d'eles sonetos, feitos co-a mestranza con qu'os sonetos se fan en Portugal, entresaquemos — posto qu'o Sr. Sardinha é tanto un poeta d'ideias coma d'emociós — algunhas cousas antr'as que mais quixéramos por en relevo:

De *Cipo*, pequeno poema do deber:

«Porque os limites doces que me imponho
dao consistencia as asas do meu sonho
e ayudan-me a subir aínda mais!»

De *Icaro*, pequeno poema da conquista do ar:

«Subir! Subir! — E nao subir na Prece!
O corpo sobe, mas a alma desce,
No orgulho da Materia alucinada!
E eu julgo ouvir, bem casquinado e extenso,
O riso do Diabo sobre o Imenso,
O riso do Diabo sobre a Nada!»

Do *Poema da Carne nua*:

«E porque tudo en Christo se completa,
(Deus nao condena a obra que criou!)
a argila escura, nossa Madre inquieta,
conhece as asas e desprende o voo!
Nao somos um acaso, um improvisado,
que o Tempo leva a Morte desengana.
Lá o veremos no Final-Juizo,
ao resurgirmos com a Forma-Humana!»

Ademais d'istes destelos de verdadeira grandeza, temos que chamar a atención do leutor car'os poemas titulados: *Balada da lua no poço*, *Avos sem nome*, *Canção do ferro na forja*, *Versos do trinco da porta*, *Folhetos de cordel*.

Galiza e o San Graal pasan tamén dúas veces com'un lóstrego de misterio por estes poemas, en estrofes fraternas adicadas ó Marques de Figueroa e a Castelao.

NA CORTE DA SAUDADE (sonetos de Toledo) por Antonio Sardinha.

«Meu coração de lusitano antigo bateu ás portas de Toledo— a estranha».

Toledo ten un encanto raro e saboroso pra todol-os espritos d'esquisíteza finalmente cultivada.

Así, Barrés, o escrarecido cultivador de si mesmo, foi o verdadeiro poeta de Toledo. Toledo a estranha* di o poeta português, vila cavalística, onde catro relixiós: a de Cristos, a de Moises, a de Mahometo, e mais a gnosia satânica dos magos da Edade Meia, deixaron un ronsel d'equivocos prestixos. Vila un pouco momificada, de resequida e requeimada do sol, ten o raro privilexio de conservar o seu misterio ca-xequ'integro, apesares de se deixar profanar a cotío pol-o turismo cosmopolita. Todos poden hoxe visital-a Casa onde moraron Don Enrique de Villena, Samuel Levy e Domenikos Teotocopulos, mais n-esa casa hai unha cova e ninguén podeu chegar-llo fondo...

«Serei das tuas covas afamadas o último escolar em bruxaria».

di o Sardinha, que sab'o conto, com'o sabia Michelet, e sabe tamen qu'en Toledo alenta desmaiada de saudade a y-alma antiga, e cantos ali chegan, agás os cretinos turistas de Baedeker, han sentir con mais ou menos acuidade iste misterio entrarlle pol-os nervos, hiperestesiados pol-a segura ascética do ambiente. Na Hespaña, ond'a pedanteria dos profesores e dos criticos d'arte s'adonou de Toledo, xa van ficando poucos capaces de descubrirl-o misterio das suas pedras. Menos mal, qu'aínda hai un portugués pra'adivinal-o.

REVISTAS

REXURDIMENTO

No número do mes de San Xoan veñen os artigos seguintes: *A Galiza e o voto en*

Cortes, por V. Risco: *Marxinaes*, en col da politeca: *Feitos da I. N. G.: Duas perguntas con resposta*, que se fan a conceia galega: *A Irexia na Galiza*; *Movimento Nacionalista Galego*; *Seición Oficial: Retrouso de un Petrucio*; *Comentarios a un discurso de Cambó*; *Mostras sinxelas*, do asoballamento económico e espiritual da Galiza.

LA DOUCE FRANCE.

O número derradeiro trai o proseguimento do estudo de Francois Bidet en col do Nazionalismo frances de moita miga e mais aínda senon fora tan eclético o autor. Iste estudo forma parte da seición *Les etapes intellectuelles du temps present*. Dom Hebrard, sabio monxe benito, d'estilo solto e moderno, pon unha reivindicación de Pascal, *Pour une édition catholique des "Pensees"*. Anúnciase a segunda exposición de *na Douce France*, e a revista decrárase órgano da asociación *La Demeure Historique*, formada pol-os donos de casas de valor hestórico, unha nova defensora do patrimonio artístico de Francia.

A AGUIA.

A existencia de Deus, por Leonardo Coimbra.—*Ausencia*, por Mario Beirao. *Salamanca—Valhadolid*, por Vila-Moura.—*Carta de un soldado*, por Alfredo Barata da Rocha.—*A obra biológica e médica de Pasteur*, por Alberto de Aguiar.—*Cantico dos Canticos*, por Americo Durao.—*A sombra do Gebo*, por Raul Brandao.—*A Igreja de Aveleda*, por José Bomfim Barreiros.—*Notas e comentarios*: unha nota sobre Vazquez Diaz e a sua exposición no Porto, por Alvaro de Moraes; e unha carta de Gonçalo Sampaio a Leonardo Coimbra sobre *A origen do fado*.—*Bibliografía*.

Temos recibido, e falaremos:

O Pensamento integralista, por Fernao da Vide; *Chuva de tarde*, d'Antonio Sardinha; *Jesus*, e *A Ração experimental*, por Leonardo Coimbra; *Anfora partida* de Pina de Moraes; *Pastorais*, de Mario Beirao; e revistas e xornais, coma *A Nosa Terra*, *Portugal*, órgano do movimento nazionalista, *Accion Gallega* de Bos Aires, *Eco de Galicia* da Habana, etc. etc.

- Ast hinc duobus in Sacram (sic insulam
Dixere prisci) solibus cursus rati est.
- 110 Haec inter undas multa cespitem jacet,
Eamque late gens Hibernorum colit.
Propinqua rursus insula Albionum patet.
Tartessisque in terminos Oëstrymnidum
Negotianti mos erat: Carthaginis
- 115 Etiam coloni, et vulgus, inter Herculis
Agitans columnas, haec adibant aequora:
Quae Himilco Poenus mensibus vix quatuor,
Ut ipse semet re probasse retulit
Enavegantem, posse transmitti adserit:
- 120 Sic nulla late flabra propellunt ratem,
Sic segnis humor aequoris pigri stupet.
Adjicit et illud, plurimum inter gurgites
Exstare fucum, et saepe virgultivice
Retinere puppim: dicit hic nihilominus,
- 125 Non in profundum terga demitti maris,
Parvoque aquarum vix supertexi solum:
Obire semper huc et huc ponti feras,
Navigia lenta et languide repentina,
Internatare belluas: si quis dehinc
- 130 Ab insulis Oëstrymnicis lembum audeat
Urgere in undas, axe qua Licaonis
Rigescit aethra, cespitem Ligurum subit
Cassum incolarum: namque Celtarum manu,
Crebrisque dudum praeliis vacuata sunt:
- 135 Liguresque puls, ut saepe fors aliquos agit,
Venere in ista, quae per horrentes tenent
Plerumque dumes: creber his scrupus locis,
Rigidaeque rupes; atque montium minae
Coelo inseruntur: et fugax gens haec quidem
- 140 Diu inter arcta cautium duxit diem,
Secreta ab undis: nam salū metuens erat
Priscum ob periculum: post quies et otium,
Securitate roborante audaciam,
Persuasit altis devehī cubilibus,
- 145 Atque in marinos jam locos descendere.

(5) INSULA SACRA.- Irlanda, habitada pol-os Hibernos. Illa de Yernis n'a Argonautica d'Orfeo.

(6) INSULA ALBIONUM.- Gran Bretaña. En col das navegacións dende Galiza as illas Britanicas, vid. Murguía, *Galicia e H. de Gal.* I. I.

(7) COLUNAE HERCULIS.- Enantes refírese o poema ás Colunas d'Ercoles - *columnae pertinae Herculis*, verso 86 - que son as do Estreito de Xibraltar e que desina pol-os seus nomes de Calpe e Abyla. Mais Mullenhof, Martins Sarmiento, Murguía, García de la Riega e caxeque todol-os historiadores galegos, refírense a outras Colunas

Pois dend' elqui á illa Sagrada (5) (que así chamaron os antigos) hai dous soles d'embarcación. Antr'estas augas verdecen moitas terras e aquela ampiamente habitada pol-a xente dos Hibe:nos. Perto tamen amóstrase a illa dos Albións. (6) Era costume dos Tartesios ir negociar nos límites dos Cēstrimnios: tamen os colonos de Cartago e a xente que se move antr'as Colunas d'Ercoles (7) frecuentaban istes mares: o cartaxinés Himilcon asegura poder afirmar coma cousa de propia esperencia que pra facer esta navegación apenas chegan catro meses; xa que por longo espazo n'ngún vento empuxa a nao, xa qu' un humor perguiceiro pasma as augas do mar. Engade a isto que xurden moitos argazos d'antr'as augas e moitas veces os seus feixes deteñen os barcos: tamen di qu' a supreficie do mar mira de perto ó fondo e apenas pouca auga cobre o chao: sempre s'opofien elqui e acolá as feras do mar ás naos, n'alando os monstros mariños viscosos e lentos:

Si algunha nao dend'as illas Cēstrimnidas, ousa seguir navegando baixo a vouta onde Licaon xía o aire, esponse ó perigo dos habitantes Lígures do país; istes por mau dos Celtas, (8) despois de frecuentes loitas deixaron a súa terra e viñeron á que teñen onde habitan lugares fragosos; son moitos os terreos pedregosos e os irtos penedos e os montes amezan tocar ó ceo; e a xente fuxitiva longo tempo viviu en sitios escondidos, lonxe do mar ó que temian pol-o pasado perigo: despois co descanso e paz, fortificándose o valor co-a seguridade, acordaron deixar as suas outas moradas e baixar á beira-mar.

d'Ercoles septemtrionaes, postas no mar Atlántico que serían, asegun algús, a Torre d'Ercoles da Cruña e outra no extremo SW da Irlanda. Martins Sarmiento (*Os Argonautas*, paxs. 2 e 3) cita a iste propósito a Strabon III, 5. 5.

»Hinc quosdam putare extrema freti columnas esse, alios esse Gades, alios etiam quippiam ultra Gades in externo mare situm.» Strabon, V, 3, 3.º

(8) LIGURES ET CELTAE versos 133 e 134. O país do qu' os Lígures foron botados polos Celtas identifícase c' unha ou con outra das dúas Bretañas.

Post illa rursum, quae supra fati sumus,
Magnus patescit aequoris fusi sinus
Ophiussam ad usque: rursum ab hujus litore
Internum ad aequor, qua mare insinuare se
150 Dixi ante terris, quodque Sardum nuncu-
[pant,

Septem dierum tenditur reditus via
Ophiusa porro tanta panditur latus,
Quantam jacere Pelopis audis insulam
Gralorum in agro: haec dicta primo Æs-
[trymnis est,

155 Locos et arva Æstrymnis habitantibus;
Post multa serpens effugavit incolas,
Vacuamque glebam nominis fecit sul.
Procedit inde in gurgites Veneris jugum,
Circumlatratque pontus insulas duas
160 Tenue ob locorum inhospitas: Arvi jugum
Rursum tumescit prominens in asperum
Septemtrionem: cursus autem hinc classibus
Usque in columnas efficaciae Herculis
Quinque est dierum: post Pelagia est in-
[sula,

165 Herbarum abundans, atque Saturno sacra:
Sed vis in illa tanta naturalis est,
Ut si quis hanc innavigando accesserit,
Mox excitetur propter insulam mare,
Quatiatur ipsa, et omne subsiliat solum
170 Alte intremiscens, cetero ad stagni vicem
Pelago silente: prominens surgit dehinc
Ophiussae in oras, atque ab usque Arvi jugo
In haec locorum bidui cursus patet.
At, qui dehiscit inde prolixo sinus,
175 Non totus uno facile navigabilis
Vento recedit: namque medium accesseris
Zephyro vehente, reliqua deponunt Notum

(9) MAGNUS SINUS.—Golfo de Gascuña?

(10) MARE SARDUM.—Mediterrâneo, ou mais concretamente, o golfo de Lion.

(11) OPHIUSA.—Costa ocidental da Península Ibérica (Portugal e Galiza) e cecais tamen a da parte Norte.

(12) OESTRIMNIOS.—Schulten e Bosch Gimpera supõem a existência de dous pobos d' este nome: um habitando na Bretanha francesa (*Oestrinias* do poema) e outro que é o que agora se refere, na Ophiusa, os dous Ligures.

(13) MULTA SERPENS.—Esta invasão de serpes qu'asegura Avieno fixo fuxir os Oestrinios das terras da Ophiusa, di Bosch Gimpera que se refere a invasão dos Saefes: «Tal retirada es debida segun Avieno a una invasión de serpientes. Esto no es en realidad otra cosa que la llegada de los Saefes, nombre que en griego significa

Pois detrás d'aquella esténdese o vasto Seo (9) deica a Ophiusa, dend'eiqui hastr'onde temos dito que o mar interno se mete nas terras habitadas pol-os sardos, (10) contanse sete dias de camiño, tanto s'estende a Ophiusa (11) como o que terás ouvido falar da illa de Pelope en terra dos Gregos; foi chamada pirmeiro Æstrimnia, dos Æstrimnicos (12) qu'ocupaban a terra e os agros: dempois, a chea de cobras (13) espantou os habitantes e elas deron nome á terra deserta:

Xurde eiqui no mar o promontorio de Venus (14) e ouvean as ondas orredor de duas illas desertas pol-a sua miudeza: o monte Arvio (15) car'o duro Septemtrion; a carreira das naos dend'eiqui ás Colunas do poderoso Ercoles é de cinco dias.

Logo ven a illa Pelagia, (16) con herbas d'abondo e consagrada a Saturno, mais n-ela a natureza é tan forte que chegando eiqui apenas escitada a illa pol-o mar, toda treme, o chao abanea, tremendo hastra moi fondo; alternatively, o mar amóstrase encalmado: dend'eiqui érguense prominentes as ribeiras da Ophiusa, e dend'o monte Arvio a istos lugares hai dous dias d'embarcacion.

O Seo que dend'eiqui s'abre ampiamente non pode ser todo atravesado c'un sollo vento, pois chegarás ó medio levado pol-o Zefiro e pro qu' falla precisarás do Noto; si calquera

serpiente. Si se tiene en cuenta que la serpiente es nombre que entre los pueblos célticos suele usarse como designación de clanes, parece que la invasión de serpientes de Avieno no es sino una traducción literal del pasaje griego del periplo que debia hablar de la invasión de los Saefes. Bosch Gimpera, *Los Celtas y la civilización céltica en la Península Ibérica*, pax. 1^a, nota 2, Madrid 1921

(14) VENERIS JUGUM.—Asegun Schulten, o cabo de Higuera en Fuenterrabia, extremo occidental dos Pirineos.

(15) ARVI JUGUM.—Tamen *Arjum* e *Arigum*, e o cabo Orlegat.

(16) INSULA PELAGIA.—García de la Riega di qu'esta é a Insua do Miño. Martins Sarmiento lévaa as marismas d'Aveiro.

- Et rursus inde si petat quisquam pede
Tartessorum litus, exsuperet viam
180 Vix luce quarta; si quis ad nostrum mare
Malacaeque portum semitam tetenderit,
In quinque soles est iter: tam Cepresicum
Jugum intumescit: subjacet porro insula
Achale vocata ab incolis: aegre est fides
185 Narrationi prae rei miraculo;
Sed quam frequens auctoritas sat fulciat.
Aiunt in hujus insulae confiniis
Nunquam esse formam gurgiti reliquo pa-
[rem
(Splendorem ubique quippe inesse fluctibus
190 Vitri ad nitorem, et per profundum marmoris
Cyaneam in undis esse certum imaginem
[est).
Confundi at illic aequor immundo a luto,
Memorant vetusti: semper atque sordibus
Ut faeculentos gurgites haerescere.
195 Cempsī atque Saephes arduos colles habent
Ophiusa in agro: propter hos pernix Ligus
Draganumque proles sub nivoso maxime
Septemtrione collocaverunt larem.
Paetanium autem est insula ad Saephum
[latus
200 Patulusque portus:

(17) CEPRESICUM JUGUM.—Cabo Espichel, según Schulten. Outros din o cabo Roca.

(18) INSULA ACHALE.—A Arrabida, ond'o cabo Espichel.

(19) CEMPSI.—Pobo céltigo qu'ocupaba a parte Sul da Ophiusa, ou sexa o Sul de Portugal, dende un lugar difizle de precisare, ate o limite cos Cynetes ligures, que debía de ser pol-a bahia de Setubal e o Sado.

(20) SAEFES.—Pobo céltigo qu'habitaba a parte Norte da Ophiusa. Na nota 13 falamos da interpretación da invasión de serpes coma significando a dos Saefes nas terras da Ophiusa qu' enantes ocupaban os OEstrimnios Iizures. Tanto Schulten coma Bosch Gimpera teñen os Saefes coma celtas, mais o primeiro ponos na parte Norte da Meseta central ibérica, namentras que Bosch ponos nas montañas de Galiza e Norte de Portugal (véxase: *Los Celtas y la Civilización celtica en la Península Ibérica*, pax. 6).

(21) ARDUOS COLLES.—Si se tiene en cuenta que la fuente de Avieno no muestra, en general, ningún conocimiento del interior de la Península

quixer ir a pé o litoral dos Tartesios case sobe o viaxe de catro días; si se quer chegar o noso mar e o porto de Málaga, compren cinco soles: tanto s'ergue a serra Ceprésica: (17) pois debaixo está a illa chamada Achale (18) pol-os habitantes: difícil se fai crer as narracións estrordinarias mais abonda que a autoridade as sosteña de cotío. Din que nos lindes d'esta illa, o mar non ten a figura d'outros lados (hai onde queira nas augas un esplendor semellante o do vidro e no fondo fai ilusión de haber n-il mármore cyaneo). Os antigos lembran qu'alí mistúrase co-as augas unha lama lixosa e sempre s'apegan as augas coma lamiguentas.

Os Cempsés (19) e os Saefes (20) ocupan bravos montes (21) no chao da Ophiusa; perto d'istes o lixeiro Ligur e a caste de Draganum (22) fixeron certamente o seu lar baixo o nevoso Septemtrion; tamen o lado dos Saefes está a illa (23) e o ancho porto Paetanión. (24).

y que al hablar de los Saefes se situa el autor precisamente en la desembocadura del Tajo, parece más propio suponer que los *ardui colles* son las montañas de Galicia y el N. de Portugal (Minho) a las cuales por su carácter quebrado, parece adaptarse mejor el calificativo de *ardui* que no a las altas planicies de la Meseta. »(loc. cit.).

(22) PERNIX LIGUS DRAGANUMQUE PROLES.—Bosch Gimpera (ob. cit., paxs. 6 e 7) di qu'istes son os povos ligures do Norte da Península e costa occidental da Francia, arredor do Golfo de Gascuña e pon coma limite antr' iles e os Saefes, a serra do Rañadoiro, verdadeira fronteira natural entre Galiza e Asturias.

(23) INSULA PAETANIÓN.—García de la Riega redúcea a illa d' Arousa, sendo o *Patulus portus* aquela ria. O P. Fita buscouna car'a Betanzos, que supuxo derivado do nome de *Paetanión*.

(24) PATULUS PORTUS.—Si Paetanión ten relación con Betanzos, como supuxo o P. Fita, o *Patulus portus* podería ser o que despois se chamou *Portus Magnus Artabrorum*.

AS PIRMEIRAS INFORMACIÓES DOS XEÓGRAFOS GREGOS

Démol-o primeiro lugar na publicación d'estas fontes o poema d'Avieno, *ORA MARITIMA*, pol-o seu especial carate. Vimos n-il, baixo da forma literaria da decadencia latina, vellas noticias, que son as primeiras que se teñen do Ocidente europeu, e que sirven hoxe de base pr'as mais novas teorías relativas á etnografía da nosa Terra. Pois ben, outra tal, non-a volveremos atopar hastra que non cheguemos ós escritores posteriores á invasión romana. A fonte vella d'Avieno fala, no século VI enantes de Cristo, das costas galegas, mentando cabos, illas, tribus, e aínda apunta, embora sexa d'un xeito impreciso, feitos hestóricos, com'a invasión dos Saefes e a expulsión dos Cestrinnios. Entroques, os autores qu'imos estudar agora, pertencentes ás centurias VI, V, IV e III, somentes dan noticias vagas, qu'as mais das veces refírense d'un xeito xeneral ó litoral atlántico da Iberia e das Galias. Galiza, parte d'Ophiusa, terra dos Saefes na fonte d'Avieno, pérdese nos xeógrafos dos séculos seguintes, e non é mais qu'un anaco descoñecido das longas rexións céltigas do W. da Europa.

Tal recuada na coñecencia de Galiza podes'espriar somentes supondo a fonte d'Avieno unha orixe fenicia, xa que, de todol-os pobos navegantes da Antigüedad, foi o pobo fenicio o úneco que tivo co-a nosa Terra un contaúto mais ou menos longo e directo, contaúto do que, si non apareceu aínda unha proba arqueolóxica crara e terminante, temos en troques datos d'abondo nos textos pra supol-o.

De Tarsisch, rica en metás, saía, asegun Ezequiel (1) o estano, qu'era levado pra Tiro, e iste estano debía ser galego, posto qu'Avieno

(2) dinos qu'as ribeiras Cestrinnicas eran visitadas pol-os Tartesios, dato que logo ven confirmar Strabon ó asegurar qu'os primeiros que comerciaron co-as Cassiterides foron os Gadiritas, e aínda nos fala do viaxe de Himilcon por estas costas. Mais os Fenicios non ~~foron~~ intrínsecos en dar a coñecer os países onde comerciaban, senon mais ben en escondelos á cobiza dos que podían ser seus competidores. Próba-o o episodio relatado pol-o xeógrafo d'Amasia (3) da nau fenicia qu'indo perseguida por outra grega, prefere encallar denantes d'amos-tral-o camiño das Casiterides.

Os Fenicios pois, visitaron e coñeceron Galiza dende tempo moi recuado. En troques, os Gregos non tiveron noticia d'ela hastr'os viaxes de Pytheas, nin tiveron coñecemento das súas particularidades hastra despois da expedición de Decimo Junio Bruto.

Na abondosa literatura hestórica e xeográfica d'istes séculos, chegada a nos moi fragmentariamente, Galiza e a costa Cantábrica son as rexións menos favorecidas do litoral da Península. O Mediterraneo era o centro da vida comercial e navegante, e fora d'il, a formación do Imperio d'Alexandre e a helenización do Oriente, dou unha grande recolleita de noticias tocantes ó Erythreo, o Iran e a India: en troques pra Iberia non temos mais que variacións sobre os mitos d'Ercoles e de Xerion e derivacións do ciclo xeográfico dos Argonautas: por exemplo o problema da situación das Colunas d'Ercoles, comparabre ó das fontes do Nilo ou do país dos Hiperboreos.

Non hai duda qu'esto ha parecer estrano a

(1) XXVII-12.

(2) *Ora Maritima* v. 114 o 116.

(3) III-5.

XASTRERÍA

Freire Huici & C.^a

(S. en C.)

REAL, 7 E 9, 1.º -- A CRUÑA

BANCO DE VIGO

FUNDADO EN 1900

CASA CENTRAL, VIGO.—Sucursales e axencias en Ourense, Pontevedra, Santiago, Villagarcía, Monforte, Noya, Barco de Valdeorras, Carballiño, Celanova Chantada, La Estrada, Marín, Ribadavia, Verín.

Tén Axentes e Corresponsaes no Reino yo Extranxeiro, especialmente nas Américas.

Realiza toda cras d'operaciós de Banca e Bolsa en xeneral. Ademite contas correntes e depósitos polos que abona os intréses siguientes:

Contas correntes a vista.	2 %	Depósitos a 6 meses prazo . . .	3 1/2 %
Depósitos a 1 mes prazo.	2 1/2 %	a 12 .	4
a 3 .	3	En caixa de aforros deica 10.000 pts.	3 1/2

AGRICULTORES

ESTERCADE CON

NITRATO

DE CHILE

AXENCIA REXIONAL EN VIGO:

Ernesto Cádiz Vargas

Avenida Montero Ríos, 14

DELEGACIÓN EN MADRID:

Juan Gavilán

Almirante, 19

ARTURO NOGUEROL

ABOGADO

P. Feixóo, 12

OURENSE

APARATOS Y DISCOS

« GRAMOPHONE »

RELOXERÍA

MIGUEL CALVIÑO

OURENSE

Merquen: PLUMEIROS DE RAFIA "PERILLE,"

OS DE MAIS DURA, OS QUE MILLOR LIMPAM,
OS MAIS ECONÓMICOS

GUIA PROFESIONAL

Güell y C.^a S. en C.

CASA FUNDADA EN 1845

PRIMEIRA FÁBRICA NA
HESPAÑA DE

Panas, Rodas
e Veludos

Medallas d'Ouro e Grandes

Prémios en todas as Exposições.

Frábica da
Colonia Güell

Santa Coloma de Cervelló

— DESPACHO —

Rua de Códols, 16. — Barcelona

LUIS GALLEGO

PROCURADOR

Luis Espada
Ourense.

Ramón Varela

ABOGADO

Luis Espada
Ourense

Aurelio A. Belvis

MÉDECO

Progreso
Ourense

OSORIO

ABOGADO

Luis Espada
Ourense

ADOLFO ESPINO

ABOGADO

Vigo

José Sabucedo

ABOGADO

Progreso
Ourense

Francisco J. Rionegro

MÉDECO

Luis Espada
Ourense

AGUAS MINERO-MEDICINALES
BICARBONATADO-SÓDICAS

MONDARIZ

Uxal, Compañía Limitada

1000.
F. ROMÁN E SAGO

DROGUERIA

E FARMACIA

PEREIRA, 19.

TELÉFONO, 28.

OURENSE

Sobriños de José Pastor

BANQUEIROS

A CRUÑA - VIGO - LUGO - OURENSE

Realizan toda clás d'operaciós de Banca e Cámbeo

RIO MIÑO

Rei dos Viños Galegos

ESPORTACIONS A TODAS PARTES DO MUNDO

Uzal, Compañía Limitada

VIGO